

Original Article (Mixed)

Providing a model for teachers' lived experiences of happy ecosystem educational opportunities in the post-Corona era

Marjaneh Farzad¹ , Moslem Cherabin¹ , Mohammad Karimi² ,
Ahmad Zendehtdel¹

1- Department of Educational Management, Ne.C., Islamic Azad University, Neyshabur, Iran

2- Department of Educational Management, Ne.C., Islamic Azad University, Neyshabur, Iran

Receive:

15 May 2025

Revise:

18 August 2025

Accept:

07 December 2025

Abstract

The aim of this study is to present a model for teachers' lived experiences of happy ecosystem educational opportunities in the post-corona era. The research method is applicable in terms of its purpose, and mixed (qualitative-quantitative) in terms of its implementation method, and is phenomenological in nature in the qualitative part and descriptive in the quantitative part. The statistical population of the research in the qualitative part consisted of 15 experts, including teachers with more than 10 years of experience and expertise in the field of educational management and educational sciences, selected using the purposive sampling method, and the statistical population in the quantitative part consisted of 890 teachers from all e-learning schools in Khorasan Razavi Province, of whom 268 were selected through the Cochran formula. Coding and content analysis were used to analyze the data, and PLS was used in the quantitative part. The results of the study included twelve components and four central dimensions of expanding the learning situation, expanding and disseminating education, the point of transformation and quality, and the rotation of the role of teachers. The findings showed that benefiting from the educational opportunities of the happy ecosystem in the post-corona era requires a change in teachers' views on virtual education and there is a need to implement coherent policies in this regard. If the current practice regarding the happy ecosystem continues and its management process is neglected, it will lead to the loss of the capacity of virtual education and a return to the pre-corona era. In the quantitative section, the results showed that all the relationships between the variables are significant. The GOF results also showed that the model has a strong fit.

Keywords:

Lived experiences, virtual education, educational opportunities, happy ecosystem, post-corona

Please cite this article as (APA): Farzad, M., Cherabin, M., karimi, M. and Zendehtdel, A. (2026). Providing a model for teachers' lived experiences of happy ecosystem educational opportunities in the post-Corona era. *Management and Educational Perspective*, 7(4), 409-436.

10.22034/jmep.2026.512537.1496

Authors retain the copyright and full publishing rights.

Published by Research Center of Resource Management Studies and Knowledge-Based Business. This article is an open access article licensed under the Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0)

Publisher: Research Center of Resource Management Studies and Knowledge-Based Business

Corresponding Author: Moslem Cherabin

Email: moslemch2015@iau.ac.ir

Extended abstract

Introduction

Today, human life has undergone rapid global changes and is tied to technological advances (Nouri et al. 2021). The education system is no exception to this rule and is always seeking to use new technologies to improve the teaching and learning process (Ebrahimi et al. 2022). With the rapid spread of the coronavirus in the second decade of the 21st century, many aspects of human life have changed, and the social and individual lives of people in all parts of the world have been affected in various dimensions, such as economic, social, and political (Ajand & Farazandepour, 2022). The need for health for students and teachers to prevent disease has led to many schools being closed and out of their current form. Such an event has led to many government policies and actions using cyberspace to find a solution to the school closure crisis (Bagherzadeh, 2020). In developed countries around the world, the field of virtual education is expanding for all segments of society, and with the coronavirus pandemic, opportunities for using virtual platforms have immediately expanded and spread (Abdelhafez, 2021). The COVID-19 pandemic provides an opportunity to identify weaknesses, deficiencies, and shortcomings, and to highlight the imbalance in the distribution of infrastructure needed in the cyberspace sector, especially in remote and deprived areas, and to identify these deficiencies and work to address them (Nissim & Simon, 2020).

This is seen as growth and excellence in this field and a positive aspect of the situation that has arisen, and a starting point for continuing and improving educational quality in the future (O'Brien et al., 2020). In Iran, in line with educational developments around the world, a student education network called SHAD was launched (Kaveh Nooshabadi & Lotfi Mofrad, 2021). The new SHAD platform and the provision of education in cyberspace require a change in the orientation of teachers and their familiarity with the elements of teaching and learning, such as teaching, content, and evaluation in cyberspace (Karimi et al., 2022). Therefore, such a change and the move from face-to-face classes to virtual classes was the starting point of the transformation in the Iranian education system (Kondori et al., 2022). Hence, the main question of the present study is: what is the model of teachers' lived experiences of educational opportunities in the happy ecosystem in the post-Corona era?

Theoretical framework

Virtual education

Distance education via the Internet (e-learning) or local networks in a way in which a teacher as an educator and a learner are separated is called virtual education (Soleimani & Asghari, 2021).

Allavi Gharabat et al. (2025) investigated the identification of the dimensions and components of virtual Arabic language education in Iraq. The findings of this study showed that virtual Arabic language education in Iraq had 66 basic codes, 22 organizing codes, and 8 comprehensive codes. In this study, the overarching codes include teacher professional development, student engagement, global trends and technological advancements, curriculum and instruction development, stakeholder engagement, continuous improvement and evidence-based practice, digital skills preparation and career readiness, and online learning environment considerations. Finally, a model of dimensions and components of virtual Arabic language education in Iraq was designed.

Yarahmadi et al. (2024) investigated the process of learning physical education in education through virtual education. The results obtained from the analysis showed that the educational limitations of movements and practical lessons, lack of supervision and concentration in virtual education, weak communication interaction between teachers and students, coverage of virtual classes, economic issues, weak software and hardware technology and

infrastructure, use of information technology in virtual education, insufficient knowledge of the space and capabilities of virtual education, lack of supervision and limitations on physical ability and implementation of lessons and capabilities of virtual education were categorized. Finally, using the final access matrix, using the structural-interpretive method, the sub-themes of the design of virtual education for physical education in Iranian education were classified, which is at the highest level of coverage of virtual classes and at the lowest level of teaching capabilities of virtual education. It should be noted that factors that have less influence at a high level.

Research Methodology

The research method is applicable in terms of its purpose, mixed (qualitative-quantitative) in terms of its implementation method, and phenomenological in nature in the qualitative part and descriptive in the quantitative part. The statistical population of the research in the qualitative part consisted of 15 experts, including teachers with over 10 years of experience and expertise in the field of educational management and educational sciences, who were selected using the purposive sampling method, and the statistical population in the quantitative part consisted of 890 teachers from all e-learning schools in Khorasan Razavi Province, of whom 268 were selected using the Cochran formula.

Research findings

Coding and content analysis were used to analyze the data, and PLS was used in the quantitative part. The results of the research included twelve component and four axial dimensions of expanding the learning situation, educational expansion and dissemination, the point of transformation and quality, and the rotation of the role of teachers. Based on the findings of this study, it can be concluded that benefiting from educational opportunities in the post-corona era requires a change in teachers' views on virtual education and there is a need to implement coherent policies in this regard. If the current practice regarding the happy ecosystem continues and its management process is neglected, it will lead to a loss of virtual education capacity and a return to the pre-corona era. In the quantitative section, the results showed that all the relationships between the variables are significant. Also, the GOF results showed that the model has a strong fit.

Conclusion

The present study was conducted with the aim of providing a model for teachers' lived experiences of educational opportunities in the post-corona era. The results of this study are consistent with the results of Qasem Tabar & Qasem Tabar (2021), bakouei et al. (2021); Shams & Rezvanyan (2021), Jafari et al. (2021); Faraji et al. (2022); Babazadeh et al. (2022), Torkashvand et al. (2021), Hatami et al. (2021); Jafari et al. (2021); Saberi & sharifzade (2019); Mirzaei (2022); hamidizade et al. (2022); faraji & Fekri (2022); Davaji et al. (2021); and Namdari et al. (2017).

The results of the present study indicate that the process of continuing to improve the quality of virtual education and paying attention to a happy environment in the post-corona era has been neglected and its most important implementation element, namely teachers, has been forgotten. Dispersed policies have led to sectional and minimal decisions being put on the agenda and the capacity of virtual education and a happy environment in schools has practically diminished.

Based on the results of the research, it is suggested that teachers' virtual actions and activities in the form of technological components be considered in their ranking discussion in order to benefit from its financial benefits.

علمی پژوهشی (آمیخته)

ارائه مدلی جهت تجارب زیسته معلمان از فرصت‌های آموزشی زیست‌بوم شاد در دوران پسا کرونا

مرجانه فرزاد^۱ , مسلم چرایین^۲ , محمد کریمی^۳ , احمد زنده دل^۲

۱- گروه مدیریت آموزشی، واحد نیشابور، دانشگاه آزاد اسلامی، نیشابور، ایران

۲- گروه مدیریت آموزشی، واحد نیشابور، دانشگاه آزاد اسلامی، نیشابور، ایران

۳- گروه مدیریت آموزشی، واحد نیشابور، دانشگاه آزاد اسلامی، نیشابور، ایران

چکیده

هدف پژوهش حاضر ارائه مدلی جهت تجارب زیسته معلمان از فرصت‌های آموزشی زیست‌بوم شاد در دوران پسا کرونا می‌باشد. روش پژوهش با توجه به هدف آن، کاربردی و از حیث شیوه اجرا، آمیخته (کیفی-کمی) و از نظر ماهیت در بخش کیفی پدیدارشناسی و در بخش کمی توصیفی می‌باشد. جامعه آماری پژوهش در بخش کیفی را ۱۵ نفر از خبرگان که شامل معلمان با تجربه بالای ۱۰ سال و تخصص در زمینه مدیریت آموزشی و علوم تربیتی تشکیل دادند که با روش نمونه‌گیری هدفمند انتخاب شدند و جامعه آماری در بخش کمی شامل ۸۹۰ نفر از کلیه معلمان مدارس آموزش الکترونیکی استان خراسان رضوی که تعداد ۲۶۸ نفر از طریق فرمول کوکران انتخاب شدند. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از کدگذاری و تحلیل مضمون و در بخش کمی از PLS استفاده شد. نتایج پژوهش شامل دوازده مؤلفه و چهار بعد محوری گسترش موقعیت یادگیری، بسط و اشاعه تربیتی، نقطه تحول و کیفیت بخشی و چرخش نقش معلمان بود. یافته‌ها نشان داد که بهره‌مندی از فرصت‌های آموزشی زیست‌بوم شاد در دوران پسا کرونا مستلزم تغییر نگاه معلمان نسبت به آموزش مجازی بوده و نیاز است که سیاست‌های منسجم در این خصوص انجام پذیرد. چنانچه رویه موجود در رابطه با زیست‌بوم شاد تداوم یابد و به فرایند مدیریت آن، کم‌توجهی شود؛ موجبات ضایع شدن ظرفیت آموزش مجازی و بازگشت به دوران قبل کرونا خواهد شد. در بخش کمی نتایج نشان داد که تمامی روابط متغیرها معنادار می‌باشند. همچنین نتایج GOF نشان داد که مدل برازش قوی دارد.

تاریخ دریافت: ۲۵ اردیبهشت ۱۴۰۴

تاریخ بازنگری: ۲۷ مرداد ۱۴۰۴

تاریخ پذیرش: ۱۶ آذر ۱۴۰۴

کلید واژه‌ها:

تجارب زیسته، آموزش مجازی، فرصت‌های آموزشی، زیست‌بوم شاد، پسا کرونا

لطفاً به این مقاله استناد کنید (APA): فرزاد، مرجانه، چرایین، مسلم، کریمی، محمد و زنده دل، احمد. (۱۴۰۴). ارائه مدلی جهت تجارب زیسته معلمان از فرصت‌های آموزشی زیست‌بوم شاد در دوران پسا کرونا. فصلنامه رویکردهای نوین در مدیریت و بازاریابی، ۷(۴)، ۴۰۹-۴۳۶.

10.22034/jmep.2026.512537.1496

Authors retain the copyright and full publishing rights.

Published by Research Center of Resource Management Studies and Knowledge-Based Business. This article is an open access article licensed under the Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0)

ناشر: مرکز پژوهشی مطالعات مدیریت منابع و کسب و کار دانش محور

نویسنده مسئول: مسلم چرایین

ایمیل: moslemch2015@iau.ac.ir

مقدمه

امروزه زندگی بشر، دستخوش تحولات سریع جهانی شده و با پیشرفت فناوری گره خورده است (Nouri et al, 2021). نظام آموزش و پرورش نیز از این قاعده مستثنی نبوده و همواره، درصدد بهره‌گیری از فناوری‌های نوین در جهت بهبود فرایند یاددهی یادگیری است (Ebrahimi et al, 2022). با شیوع سریع ویروس کرونا در دهه دوم قرن بیست و یکم میلادی، بسیاری از ابعاد حیات بشری متحول شده و زندگی اجتماعی، فردی انسان‌ها در تمامی نقاط زمین، در ابعاد مختلفی همچون اقتصادی، اجتماعی و سیاسی تحت تأثیر قرار گرفته است (Ajand & Farazandepour, 2022). لزوم اهمیت سلامتی برای دانش‌آموزان و معلمان جهت پیشگیری از بیماری موجب شد، بسیاری از مدارس از شکل امروزی خارج شده و تعطیل شوند. چنین رخدادی موجب شد، بسیاری از سیاست‌ها و اقدامات دولت‌ها با بهره‌گیری از فضای مجازی به‌دنبال راهکاری برای خروج بحران تعطیلی مدارس شدند (Bagherzadeh, 2020). در کشورهای پیشرفته جهان، عرصه آموزش مجازی برای تمامی طیف‌های جامعه در حال گسترش بوده و با همه‌گیری کرونا، فرصت‌های بهره‌گیری از بسترهای مجازی فوراً بسط و اشاعه گردید (Abdelhafez, 2021). همه‌گیری کرونا فرصتی را برای شناسایی ضعف‌ها، کمبودها و نقص‌ها و نمایان ساختن عدم توازن در توزیع زیرساخت‌های مورد نیاز در بخش فضای مجازی به خصوص در مناطق دور افتاده و محروم و شناسایی این کمبودها و تلاش در جهت برطرف نمودن آن‌ها باشد (Nissim & Simon, 2020). این امر به مثابه رشد و تعالی در این زمینه و جنبه مثبت شرایط به وجود آمده و نقطه آغازی برای تداوم و ارتقاء کیفیت آموزشی در آینده بود (O'Brien et al, 2020). در ایران نیز، همگام با تحولات آموزشی در سراسر جهان، شبکه آموزش دانش‌آموزی موسوم به شاد راه‌اندازی گردید (Kaveh Nooshabadi & Lotfi Mofrad, 2021). بستر جدید شاد و فراهم شدن آموزش در فضای مجازی، مستلزم تغییر جهت‌گیری معلمان و آشنایی آنان با عناصر یاددهی یادگیری نظیر تدریس، محتوا و ارزشیابی در فضای مجازی است (Karimi et al, 2022). لذا تغییر چنین رخدادی و حرکت از کلاس‌های آموزش حضوری به سوی کلاس‌های آموزش مجازی، نقطه عزیمت تحول در نظام آموزشی ایران بود (Kondori et al, 2022). این حرکت اگرچه به سرعت رخ داد، اما همراهی و تعامل معلمان، دانش‌آموزان و حتی اولیاء موجبات چالش‌ها و مسائل متعددی شد. نبود تعامل مربی و متربی، عدم آگاهی از حضور دانش‌آموزان، عدم ارزشیابی مطلوب و مهم‌تر از همه مغفول ماندن برنامه‌های تربیتی و پرروشی دانش‌آموزان، از مسائل آموزش مجازی در دوران همه‌گیری کرونا بود (Motamedi et al, 2022).

پس از فروکش کردن، همه‌گیری کرونا در اواخر سال ۲۰۲۲ و کم‌رنگ شدن آن به لحاظ کمی و هم‌چنین کاهش اثرات جانی همه‌گیری در سویه‌های جدید آن، آموزش حضوری در تعلیم و تربیت همه کشورها مجدداً آغاز شد (Moosavi et al, 2022). تجربه آموزش غیرحضوری در طول این مدت، فرصت‌های نوین و جدیدی را برای نظام آموزشی کشورها به همراه داشت (Keramati et al, 2021). بنابراین بازگشت به دوران قبل از همه‌گیری کرونا و فراموش نمودن فرصت‌های آموزش مجازی و رها نمودن زیرساخت‌های ایجاد شده می‌تواند مسیر تحول و تغییرات و تلاش‌های انجام شده را ضایع نموده و مجدداً شکل محدود شده و سنتی آموزش را مرسوم سازد. در ایران زیست بوم شاد نیز تعطیل نشده و هم‌چنان به عنوان یک بازوی قدرتمند در نظام آموزشی جاری و ساری است، اما شواهد نشان می‌دهد که معلمان عمدتاً تمامی فرایندهای یاددهی یادگیری را در کلاس‌های درس پیگیری نموده و ظرفیت ایجاد شده شبکه

شاد کم‌رنگ شده است. نگرش تک بعدی در خصوص زیست‌بوم شاد و تاکید بر معایب آموزش مجازی، فرصت‌های به وجود آمده نظیر عدالت آموزشی، گسترش روش‌ها و راهبردهای آموزشی و تدریس، فرصت مرور منابع برای متریان و به طور کلی بهره‌مندی از آموزش با کیفیت را محدود می‌کند (Jafari et al, 2021). استفاده از فناوری‌های نوین در کلاس‌های درس به منظور آموزش و تسهیل یادگیری، امری ضروری و غیرقابل انکار است. تدریس تلفیقی و بهره‌مندی از آموزش حضوری و بسترهای مجازی، می‌تواند مسیر فرایند یادگیری را بیشتر تسهیل نماید (GHorbankhani & Salehi, 2023). زیست بوم شاد، همانند هر سامانه آموزش مجازی، دارای فرصت‌ها و محدودیت‌هایی است که این امر رفته رفته بهبود پیدا کرده و بخش‌های گسترده‌تری را برای تربیت تمام ساحتی و آموزش تعاملی ایجاد نموده است (Ghadratnama et al, 2021). فرصت محدود آموزشی در مدارس و مسائلی نظیر عدم ارتباط وثیق با معلمان، کم سواد والدین، بدفهمی محتوای یادگیری و مسائلی نظیر آن، فرایند یاددهی یادگیری دانش‌آموزان را به شکل سنتی با مشکلاتی مواجه نموده است (Behnamfar, 2021). عدم حضور دانش‌آموزان و غیبت آنان در چند جلسه آموزشی، گاهی منجر به افت شدید درسی و آموزشی می‌شود (rajabiyan et al, 2021). وجود کلاس‌های پرجمعیت نیز، موجب شده معلمان در بسیاری از فرایندهای یاددهی یادگیری عملاً ارائه دهنده محتوا و به شکل معلم محوری، تدریس را آموزش دهند (Rahimiyan et al, 2021). این در حالی است که بهره‌مندی توانان آموزش حضوری و ظرفیت‌های شبکه شاد می‌تواند بسیاری از چالش‌های آموزش حضوری را کم‌رنگ نموده و فرایند یاددهی یادگیری را بهبود بخشد (Khouri, 2022). شواهد نشان داده است که کیفیت یادگیری دانش‌آموزان در رویکردهای تلفیقی شامل آموزش برخط و آموزش حضوری می‌تواند نتیجه مطلوب‌تری داشته باشد (Taleihur & Deghani, 2023). ایجاد گروه‌های دانش‌آموزی با نظارت معلمان و پیگیری پیشرفت تحصیلی آنان می‌تواند بسیاری از مشکلات و چالش‌های درسی دانش‌آموزان را برطرف سازد. هم‌چنین بهره‌گیری از ظرفیت تعاملی شبکه شاد، می‌تواند ارتباط وثیق و عمیقی را میان دانش‌آموزان و والدین با ارکان مدرسه از جمله مدیر برقرار نمایند. با توجه به موارد مطرح شده، پژوهش حاضر درصدد است که با واکاوی تجارب زیسته معلمان در خصوص فرصت‌های آموزشی زیست‌بوم شاد در دوران پساکرونا، راهبردهای تعاملی را برای بهبود فرایند آموزشی تبیین نماید. این مسئله می‌تواند بسیاری از چالش‌های آموزش حضوری را نیز محدود و کم‌رنگ ساخته و در مجموع موجبات کیفیت نظام آموزشی را فراهم سازد. از این رو، پرسش اصلی پژوهش حاضر این است که مدل تجارب زیسته معلمان از فرصت‌های آموزشی زیست‌بوم شاد در دوران پساکرونا چگونه است؟

ادبیات نظری

آموزش مجازی

به آموزش از راه دور از طریق اینترنت (آموزش الکترونیکی) یا شبکه‌های محلی به صورتی که در آن یک معلم به عنوان آموزش دهنده و یک یادگیرنده از هم جدا می‌شوند، آموزش مجازی گفته می‌شود (Soleimani & Asghari, 2021). آموزش مجازی، فراگیری خلاقانه‌ای است که ضمن تغییر در پروسه آموزش و یادگیری و مدیریت اطلاعات، در گسترش و پایدار نمودن فرهنگی ICT نقش کلیدی و محوری دارد. آموزش مجازی با استفاده از رشد صنعت فناوری

اطلاعات و ارتباطات از راه کارهای جدید گسترش عدالت آموزشی در دنیای حال حاضر به شمار می‌رود و بنا بر اعلام کارشناسان و متخصصان فناوری اطلاعات و ارتباطات تا چند سال آموزش آنلاین مبتنی بر فضای الکترونیک روش متعارف آموزشی در جهان خواهد بود (Norouzi et al, 2023). به نظر کارشناسان یادگیری الکترونیکی شرایطی را به مهیا می‌کند که در آن می‌توان اطلاعات موجود را دستکاری کرد یا متحول کرد. آموزش در این متد، تولید محصولات نوین است نه بازگرداندن اطلاعات دریافت شده و بدون تحول. در این نوع آموزش راه حل‌های نوینی جهت مسائل پیدا می‌شود. آموزش بر پایه فناوری اطلاعات به متد آموزش مجازی، این امکان را به دانش فراگیران می‌دهد که به صورتی فعالانه و نوآورانه بیندیشند و از این ایده‌ها به صورت مشترک استفاده کنند (Mohseni, 2020).

پیشینه پژوهش

(Allavi Gharabat et al, 2025) به بررسی شناسایی ابعاد و مولفه‌های آموزش مجازی زبان عربی در کشور عراق پرداختند. یافته‌های این پژوهش نشان داد که آموزش مجازی زبان عربی در کشور عراق دارای ۶۶ کد پایه، ۲۲ کد سازمان‌دهنده و ۸ کد فراگیر بود. در این پژوهش، کدهای فراگیر شامل توسعه حرفه‌ای معلمان، تعامل دانش‌آموزان، روندهای جهانی و پیشرفت‌های فناوری، توسعه برنامه‌درسی و آموزش، مشارکت ذینفعان، بهبود مستمر و تمرین مبتنی بر شواهد، آماده‌سازی مهارت‌های دیجیتال و آمادگی شغلی و ملاحظات محیط یادگیری آنلاین می‌باشد. در نهایت، الگوی ابعاد و مولفه‌های آموزش مجازی زبان عربی در کشور عراق طراحی شد.

(Yarahmadi et al, 2024) به بررسی فرآیند یادگیری درس تربیت بدنی در آموزش و پرورش از طریق آموزش مجازی پرداختند. نتایج به‌دست آمده از تجزیه و تحلیل نشان داد که محدودیت آموزشی حرکات و درس عملی، نبود نظارت و تمرکز حواس در آموزش مجازی، ضعف تعامل ارتباطی بین معلم و دانش‌آموزان، پوشش کلاسهای مجازی، مسائل اقتصادی، ضعف تکنولوژی نرم افزاری و سخت افزاری و زیرساختی، بهره‌گیری از فناوری اطلاعات در آموزش مجازی، شناخت ناکافی از فضا و قابلیت‌های آموزش مجازی، نبود نظارت و محدودیت بر توانایی بدنی و اجرای دروس و قابلیت‌های آموزش مجازی دسته بندی شدند. در نهایت با استفاده از ماتریس دسترسی نهایی با استفاده از روش ساختاری-تفسیری سطح بندی مضمونهای فرعی طراحی آموزش مجازی درس تربیت بدنی در آموزش و پرورش ایران انجام شد که در بالاترین سطح پوشش کلاس‌های مجازی قرار دارد و در پایین‌ترین سطح قابلیت‌های آموزش مجازی تدریس قرار دارد باید توجه داشت عواملی که در سطح بالا از تأثیر پذیری کمتری برخوردار هستند.

(Mirzaei, 2022) در پژوهشی با عنوان بررسی سنجش صلاحیت‌های آموزش مجازی معلمان در شبکه آموزش دانش آموزی (شاد) (مورد مطالعه؛ معلمان ابتدایی منطقه موسیان در استان ایلام) بیان داشت که بسیاری از چالش‌ها و مسائل شبکه شاد، منوط بر عدم توانمندی معلمان و شایستگی فناوری آنان است. این عدم آگاهی منجر شده برخی از مولفه‌های برنامه‌درسی نظیر ارزشیابی، حضور دانش‌آموزان و نظایر آن دچار خدشه شده و عملاً ظرفیت شبکه شاد مورد نقد قرار بگیرد. این درحالی است که استفاده مطلوب و شناخت دقیق از ظرفیت‌های آموزشی شبکه شاد، می‌تواند بسیاری از بدفهمی را اصلاح نموده و مسیر یادگیری را هموارتر سازد.

(Azhari & Fajri, 2022) در پژوهشی با عنوان آموزش از راه دور در طول همه گیری کووید ۱۹: تعطیلی مدارس در اندونزی، اذعان داشتند که با توجه به ماهیت آموزش مجازی، شرایط محیطی و همچنین روند تغییرات آموزشی، نیاز است که آموزش‌های مجازی بر چتر آموزش حضوری اضافه گردد، که البته این به معنای کم‌رنگ نمودن و یا برتری هیچ کدام از آموزش‌های حضوری و غیر حضوری نیست.

(Davaji et al, 2021) در پژوهشی با عنوان تأثیر برنامه آموزش مجازی شبکه شاد بر کارآمدی معلمان و ارتقای سطح یادگیری دانش آموزان بیان داشتند که فرایندهای یاددهی یادگیری در کلاس‌های مجازی به خوبی دنبال نمی‌شود و این امر نیاز به بازنگری در خصوص صلاحیت‌های معلمان و پشتیبانی کلاس‌های مجازی را ایجاب می‌کند. در این پژوهش دوجی نگاه خود را بر روی آموزش مجازی محدود نموده و عملاً به نقش مکمل آموزش مجازی نپرداخته است.

(Kalender & Erdem, 2021) به بررسی آموزش مجازی و فرآیند یادگیری پرداختند. نتایج نشان دادند که اجرای مطلوب برنامه‌های آموزشی مجازی، مهم‌ترین عامل در کیفیت بخشی کلاس‌ها و فرایند یاددهی یادگیری تلقی می‌شود. هم‌چنین خاطر نشان می‌کنند که تعاملات مدیران، معلمان و والدین مدارس در این مدارس، موجب فهم دقیق و اجرای مطلوب برنامه‌ها می‌گردد.

(Mpahla & Makena, 2021) در پژوهشی با موضوع آیا تغییر در آموزش معلمان در طول همه‌گیری کرونا می‌تواند به عنوان نوآوری تلقی شود، پرداخته و گزارش نمودند که در میان عناصر متعدد تأثیرگذار در برنامه‌های آماده‌سازی معلمان، حضور آموزش‌های مجازی و توانمندسازی معلمان با فناوری یک استلزام برای معلمان آینده به شمار می‌آید. بنابراین همه‌گیری کرونا، صرفاً حضور آموزش‌های مجازی به صورت جدی و تغییر جهت‌گیری تربیت‌معلم به سوی آموزش مجازی را سریع‌تر نموده است و پس از دوران کرونا این جهت‌گیری نوین بایستی با جدیت نیز دنبال شود.

روش‌شناسی تحقیق

روش پژوهش با توجه به هدف آن، کاربردی و و با هدف واکاوی و فهم تجارب زیسته معلمان از فرصت‌های آموزشی زیست‌بوم شاد در دوران پساکرونا و از حیث شیوه اجرا، آمیخته (کیفی-کمی) و از نظر ماهیت در بخش کیفی پدیدارشناسی و در بخش کمی توصیفی می‌باشد. با توجه به پدیده فرصت‌های آموزشی زیست‌بوم شاد و لزوم فهم عمیق آن، از روش پدیدارشناسی استفاده شده است. لذا فهم چنین پدیده‌ای و معنا بخشی آن از منظر افرادی که به طور مستقیم پدیده مورد نظر را تجربه کرده‌اند؛ نیازمند بهره‌گیری از روش پدیدارشناسی از نوع توصیفی است. به دیگر سخن، در پژوهش حاضر با استفاده از رویکرد پژوهش کیفی، پژوهشگر با ورود به دنیای درون ذهن مشارکت‌کنندگان و دریافت دیدگاه‌های آنان به شناسایی تجربه‌هایشان اقدام نموده است (Barkhordari & Bagheri, 2012). در این پژوهش، جامعه آماری پژوهش در بخش کیفی را ۱۵ نفر از خبرگان که شامل معلمان با تجربه بالای ۱۰ سال و تخصص در زمینه مدیریت آموزشی و علوم تربیتی تشکیل دادند که با روش نمونه‌گیری هدفمند انتخاب شدند و جامعه آماری در بخش کمی شامل ۸۹۰ نفر از کلیه معلمان مدارس آموزش الکترونیکی استان خراسان رضوی که تعداد ۲۶۸ نفر از طریق فرمول کوکران انتخاب شدند. به منظور گردآوری داده‌ها در بخش کیفی از مصاحبه نیمه‌ساختاریافته و در بخش کمی از پرسشنامه استفاده شد. با بررسی پژوهش‌ها در زمینه پدیده زیست‌بوم شاد در دوارن پساکرونا، موارد لازم برای تدوین

فرم مصاحبه محقق ساخته، استخراج و کاربرگ اولیه تدوین شد. مصاحبه‌ها تا زمان اشباع داده‌ها ادامه یافتند. مصاحبه‌های مورد استفاده که به طور متوسط شصت دقیقه در محل خارج از مدرسه به طول انجامید؛ به وسیله ضبط صوت، ثبت و سپس مکتوب شدند. در برخی موارد نیز، مصاحبه بیش از یک نوبت ادامه یافت. برای تحلیل مصاحبه‌ها از روش کدگذاری تحلیل مضمون بهره گرفته شده و بر اساس دو مرحله کدگذاری باز و محوری انجام شد. ابتدا نکات کلیدی هر مصاحبه شناسایی و استخراج شدند، سپس مفاهیم موجود در نکات کلیدی معین و برحسب مضامین مشترک، مفاهیم تحت مقوله‌های معینی مورد دسته‌بندی قرار گرفتند. ارائه موارد مستخرج از هر مصاحبه به فرد مصاحبه شده که با هدف واریسی مجدد توسط مشارکت‌کننده‌ها انجام گرفت؛ ملاکی برای تأیید یافته‌های پژوهش (واریسی دوباره توسط اعضاء) بود. جدول (۱) نمونه‌ای از کدگذاری مصاحبه‌های مشارکت‌کنندگان را نشان می‌دهد:

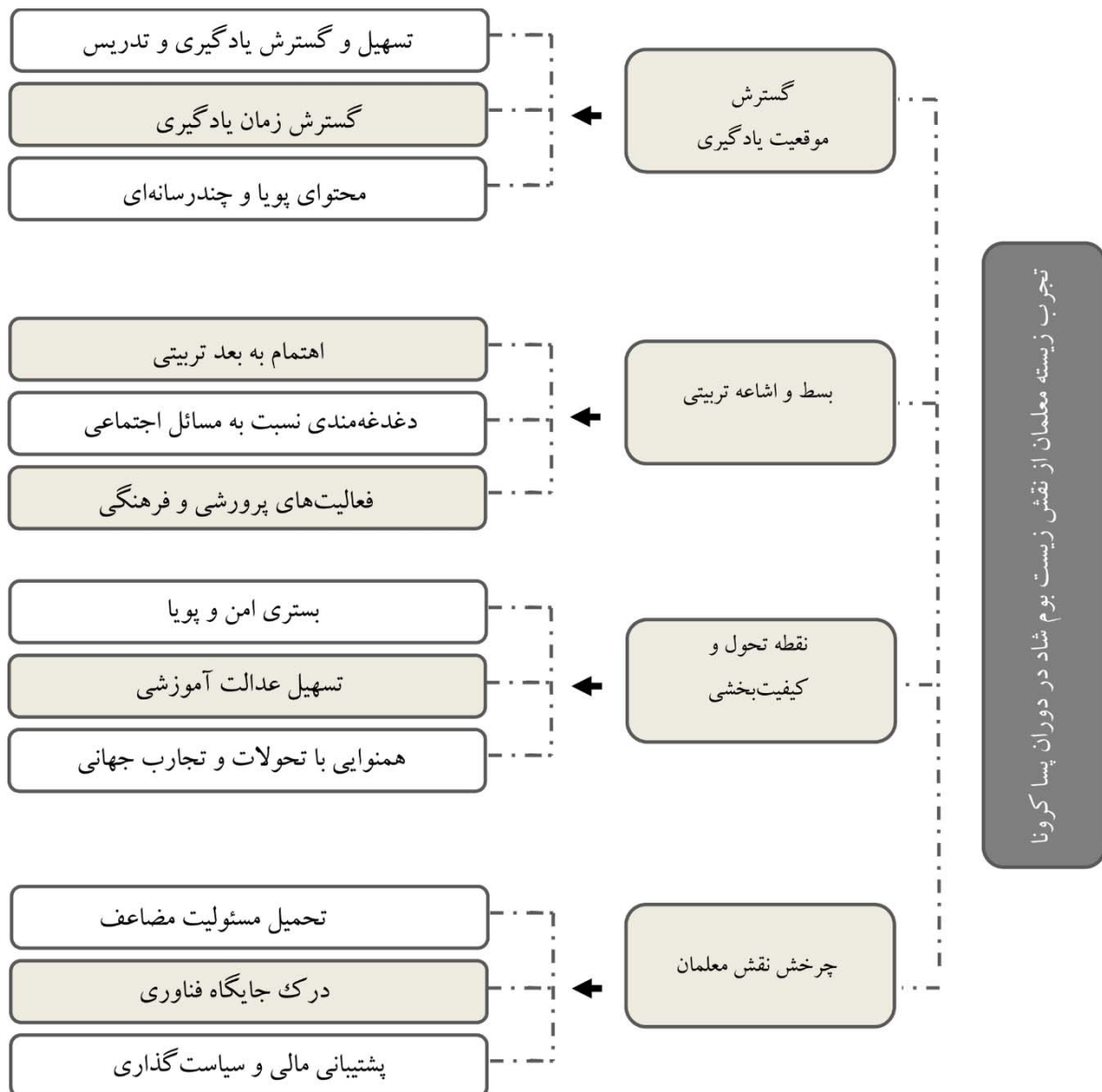
جدول ۱. نمونه‌ای از کدگذاری در فرایند پژوهش

کد	متن مستخرج مصاحبه	زیرمؤلفه	مؤلفه	بعد
کد ۷	توی کلاس؛ همش همیشه که همه مطالب گفته بشه. ولی توی شاد همیشه همه مطالب رو قرار داد برای بچه‌ها.	ظرفیت ارائه محتوای کامل	گسترش یادگیری	گسترش یادگیری
کد ۵	خیلی جاها شاد کمکم می‌کنه؛ مثلا برخی از فعالیت‌های اضافی رو توی شاد می‌زارم.	فعالیت‌های تکمیلی		
کد ۶	مثلا خیلی جاها میتونم انیمیشن بزارم اونجا؛ ولی چطور توی کلاس این امکانات فراهم آخه...	امکانات مطلوب		
کد ۹	واقعا خیلی جاها محتوا ناقص، مشکل داره... ولی توی شاد میتونم تمرین بیشتر مسائل متنوع رو قرار بدم.	گسترش مسائل و تمرینات		
کد ۱۱	برخلاف برخی‌ها؛ ارزشیابی برخی موارد رو در اونجا برگزار میکنم... خیلی خوبه... خانواده هم همراهی میکنه این رو.	ارزشیابی گروهی		
کد ۱۵	فارغ از کتاب درسی، محتواهای تربیتی هم میتونم اونجا قرار بدم	اشاعه محتوا تربیتی		
کد ۵	بچه ممکن، سر کلاس به هر دلیلی نفهمه، یا یادش بره... توی شاد میتونه ببینه، چیک کنه، یادگیریش عمیق بشه.	یادگیری تدریجی	گسترش زمان یادگیری	گسترش حدود و ثغور کلاس درس
کد ۶	توی کلاس من معلم مگر چند ساعت با بچه هام.. شاد این رو زیاد میکنه.	افزایش زمان یادگیری		
کد ۱	این شبکه ظرفیت بی شماری داره... تحلیل و مرور محتوا کم ترینش...	مرور مجدد دروس		
کد ۹	قبلا بچه هام غیبت که میکردن با یک سرماخوردگی افت تحصیلی میشد. اما الان اولیا میدونن که پیگیری دروس باید همراهی با شاد انجام بشه	پشتیبانی از یادگیری در خانه		
کد ۷	چهار و پنج ساعت کلاس کجا، یادگیری در طول روز کجا..	بسط فرصت یادگیری		
کد ۱۳	شاد تازه بود، مشکل‌های زیرساختی یکم داشت. خب کند بود. ولی تحول آفرین بود. الانم دارم بهره میرم و لذت میبرم. انگار معلم یار کلاس من.. همیشه کلاس درسم رو دارم، توی هر شرایطی و این محدودیت با شاد برداشته شده.	اهمیت جایگاه مدرسه	محتوای پویا و گسترده	گسترش حدود و ثغور کلاس درس
کد ۲	محتوای توی شاد، دیگه صرفا متن کتاب نیس... میتونه خیلی بسط پیدا کنه	بسط محتوا		
کد ۱۵	من گاهی تدریس کلاسیم رو در حد چند دقیقه ضعیف میکنم... توی شاد برای بچه‌ها می‌زارم... خیلی دوس دارن.	ارائه تدریس جذاب		
کد ۹	ازمایش کنیدها، خیلی از مسائل میدانی رو توی شاد میشه راحت اشتراک گذاشت.	بهره‌گیری از محتوا مکمل		
کد ۵	انیمیشن‌های درس علوم رو خیلی موقع‌ها توی کلاس به دلیل کمبود امکانات نمیشه گذاشت. ولی توی شاد که بزاری. بچه‌ها تقریبا همه ببینن. دنبال میکنن.	بهره‌گیری از محتوا غیرمتنی		
کد ۱۲	الان نزدیک ابان خیلی بچه‌ها کتاب ندارن. باز همین شاد میشه اشتراک گذاشت	اشتراک محتوا		
کد ۱۰	توقع یک چیز، کارایی یک چیز دیگه، الان این مدارس نقش مدرسه رو به مثابه واقعی ندارن. کلاس ۴۴ نفره کارایی و بازده نداره واقعا پذیریم. ولی همیشه بخشی از تدریس و محتوا رو به شاد انتقال داد.	نقش مکمل در تدریس		

برای اعتبار بخشی به مقوله‌های کشف شده؛ نتایج در اختیار سه نفر از متخصصان موضوعی (هیئت علمی رشته مدیریت آموزشی دانشگاه و درجه حداقل دانشیار علوم تربیتی) قرار گرفت و پس از گردآوری و بررسی نظرات، روایی محتوایی بر اساس داوری تخصصی تأیید شد. برای بررسی فرایند کد گذاری، از کدگذار دوم برای بیست و پنج درصد موارد کد گذاری استفاده شد که میزان هم خوانی در کد گذاری برابر با هشتاد و هشت درصد مشاهده شد.

یافته‌های پژوهش

پرسش نخست: از منظر معلمان مقطع ابتدایی، نقش زیست بوم شاد در دوران پسا کرونا چیست؟
برای پاسخ دادن به این پرسش از تجارب معلمان مدارس مقطع ابتدایی به عنوان مشارکت کنندگان پژوهش بهره گرفته شد. بر این اساس، ابعاد چهارده گانه زیر استخراج شد:

شکل ۱. تجرب زیسته معلمان از نقش زیست بوم شاد در دوران پسا کرونا

۱- گسترش موقعیت یادگیری

در یک معنای محدود و سنتی، کلاس درس مرجع یادگیری دانش آموزان بوده است. مدارس به عنوان مهد فرایند یاددهی یادگیری مکانی برای تدریس و آموزش بوده‌اند. چنین برداشت محدودی منجر شده که صرفاً دانش آموزان مدرسه و معلم را مرجع یادگیری خود قلمداد کنند. در عصر حاضر که تغییرات سریع اقتصادی، اجتماعی و فناوری ماهیت زندگی و مشاغل افراد را تحت تأثیر قرار داده است، رسالت آموزش نیز نسبت به گذشته تغییر کرده است و امروزه آموزش از سبک‌های متفاوتی در مقایسه با گذشته از جمله سبک آموزش مجازی استفاده می‌کند. بنابراین فعل یادگیری نباید محدود و محصور به مدرسه و فرایند کلاسی بشود، بلکه دانش آموزان باید یادگیری مادام‌العمر را تجربه نمایند و از هر فرصتی برای یادگیری بهره ببرند. زیست بوم شاد فرصت بهره‌مندی از آموزش و یادگیری را فارغ از دیوارهای کلاس درس و مدرسه فراهم ساخته و مسیری را برای تسهیل یادگیری دانش آموزان فراهم می‌کند. مشارکت کننده (۸) اذعان داشت: "کرونا ما رو هول داد به سوی مرزهای جدید، مرزهایی که بیرون از مدرسه و کلاس درس هس.. تا کی باید همش آموزش بدیم و اگر بچه یادش رف تکالیف رو یادداشت کنه، فردا بدون تکلیف باشه.. یا اینکه نتونه درس رو عصر یک مرور بکنه... یا اینکه سوالی براش پیش میاد نتونه مطرح کنه. شاد داره این امکان رو فراهم میکنه... این مسئله رو داره میسینه. داره رشد میده بچه‌ها رو، داره یادگیری رو به زمان محدود مدرسه فراتر میبره."

در آموزش‌های مجازی، برخلاف آموزش‌های سنتی، آموزش و یادگیری به چارچوب خشک کلاس درس و زمان‌های از پیش تعیین شده مشخص قبلی محدود نیست و یادگیرنده می‌تواند در زمان‌های متفاوت شبانه‌روز، از طریق انواع راه‌ها و کانال‌های ارتباطی، به شکل‌های متنوع با معلم یا هم‌کلاسی‌هایش ارتباط و تعامل علمی داشته بشود. کد (۱۱) بیان دارد: "خیلی وقت‌ها برای بچه من سوالی پیش میاد، بحثی پیش میاد، نکته‌ای وجود داره، اینم توی امتحان میاد؟ این قسمت مهمه؟ این معنیش چیه؟ میتونه اونجا مطرح کنه، دوستش، اولیایی، خود من راهنمایی می‌کنیم. بصورت مکمل؛ این جور چیزای خیلی به درد ما میخوره، گره گشاس شاد اینجا"

زمان از جمله عواملی است که تمام فعالیت‌های انسان را به نوعی تحت تأثیر قرار می‌دهد. محدود بودن زمان و گستردگی فعالیت‌هایی که انسان به دنبال انجام آن است سبب می‌شود تا تناسب بین زمان و بهره‌وری فعالیت‌ها از دغدغه‌های اصلی بشود. در خصوص یادگیری نیز، بحث زمان بسیار اهمیت دارد. برخی دانش‌آموزان با توجه به ظرفیت و توانمندی شخصی، زمان کمتری برای یادگیری محتوا و مواد درسی نیاز دارند و برخی در نقطه مقابل، نیازمند زمان بیشتری برای یادگیری می‌باشند. این در حالی است که کلاس درس با محدودیت زمانی روبه‌رو است و بازه زمانی در مدارس تقریباً روند یکسان و محدودی را دارد. عدم محدودیت زمانی از پتانسیل‌ها و قابلیت‌های زیست بوم شاد است. با توجه به روایت مشارکت کنندگان در شبکه شاد، به دلیل زمان آزاد بودن و بهره‌مندی دانش‌آموزان از محتوا به اشتراک گذاشته شده فارغ از بازه زمانی، بسیاری از عقب‌افتادگی و یا بدفهمی دانش‌آموزان قابل ترمیم و جبران می‌گردد. مشارکت کننده (۴) بیان دارد: "خیلی وقتا باید منتظر دست کند برخی بچه‌ها باشم. یا اینکه برای نوشتن چند سؤال توی برگه باید واستم تا بنویسن و من تخته رو پاک کنم. همیشه هم برخی بچه‌ها عقب می‌افتن و ناراحتن که نتونستن همه سوالا رو بنویسن، باز هستن بچه‌هایی که دست تند دارن، هی میگن پاک کنین برین سؤال بعدی و وقتی من به اجبار وامیستم همه بنویسن، این بچه‌ها حوصلشون سر میره و میشه منشأ شلوغی کلاس درس، بیکار باید واستن برای بقیه...؛ بدون عکس از سؤالات و

اشتراک گذاری، خیلی از این مسائل و مشکلات آموزش کلاسی من رو از بین برده... خیلی راحت مینوسم بچه‌ها مینوسن در بازه مشخص، بعدشم دیگه، عکسش هس... زمان صرفه جویی میشه تو کلاس "

در سال‌های اخیر آموزش مقطع بنیادین با کمبود شدید معلم روبه‌رو بوده است. کمبود معلمان موجب شده که ظرفیت کلاس‌های درس در این مقطع حساس، به بیش از چهل نفر نیز برسد. ازدحام دانش‌آموزان در کلاس درس، موجب شده زمان کلاس درس عمدتاً به فرایندهای مدیریت کلاس ختم گردد و فرایند تدریس و یادگیری دانش‌آموزان اتر باقی بماند. با توجه به نظرات مشارکت‌کنندگان در دوران پسا کرونا، وجود ظرفیت زیست بوم شاد، به عنوان مکمل آموزش کلاس درس، می‌تواند بخشی از محتوا که ماهیت تحقیق و پژوهش دارد، در کلاس مجازی دنبال گردد. مشارکت‌کننده (۴) در خصوص بیان دارد: " دیوانه شدم. بخدا چچوری چل و دوتا شاگرد کلاس اولی رو بخوام کنترل کنم. من عاشق معلمی‌ام. معلمی‌ها. ولی الان مبصرام بیشتر تا معلم.. واقعاً نمی‌رسم همه چی رو توی کلاس بگم، تموم کنم. حس خوبی ندارم از این بابت. امسال از اول مهر، این مسئله رو سعی کردم با شاد کنترل کنم. یعنی حتی برخی بخشها رو بزارم شاد... اصلاً حواسشون نیس که معلم قراره درس بده به این تعداد بچه، با این کوچیکی کلاس و وقت کم. نه اینکه فقط پر بشه کلاس درس... سال‌های قبل اینجوری که می‌شد از والدین کمک می‌گرفتم. ولی اونم باز کلی بدفهمی ایجاد می‌کرد. الان خودم می‌زارم توی شاد. باز اینجوری بهتره خداروشکر "

پس از اجرای سند تحول بنیادین در سال ۱۳۹۰، با تغییر مقاطع و دوره‌های تحصیلی، به سرعت کتاب‌های درسی نیز دچار تغییر و تحول بنیادین و اساسی شدند. در این خصوص کتاب‌های درسی هر پایه، با توجه به اسناد بالادستی مورد بازنگری قرار گرفتند. هرچند که بسیاری از متخصصان تغییر کتاب‌های درسی را عاملی کلیدی و موفق آمیز خوانده‌اند، اما هم‌نوایی کتاب‌های درسی با فناوری و بهره‌گیری از رسانه و ابزارهایی برای فاصله گرفتن از کتاب‌های چاپی تا کتاب‌های چندرسانه‌ای عملاً مغفول مانده است. کد (۱) بیان دارد: " خب من یادمه که کتاب‌های پایه‌ها تغییر کرد، هر سال یک پایه، همینجور می‌رفت جلو. کارگاه و کلی چیزای دیگه گذاشتن، از حق نگذریم کتابها بهترم شدن، ولی خب چرا همش محتوا چاپی هس، چرا یک نسخه پشتیبان با انیمیشن‌ها، ابزارهای رسانه‌ها، حالت‌های فانتزی و اینا تدوین نمیشه، چقدر از مدارس ما آزمایشگاه دارن؟ بازی ریاضی دارن؟ محلی برای کارهای تکمیلی کتاب دارن؟ با پشتیبانی فضای مجازی اینا همه ممکن میشه. "

با توجه به بیان مشارکت‌کنندگان پژوهش، زیست بوم شاد، با توجه به ظرفیت و توانمندی در حوزه فناوری، به عنوان یک برنامه کاربردی، بسیاری از ضعف‌ها و کمبودهای کتاب‌های درسی را جبران نموده و موجبات معنای وثیق محتوا را فراهم سازد. کد (۳) بیان دارد: " خیلی از کاستی‌های کتاب درسی، میشه با شاد فعال و پویا بشه، مثلاً زمانی یادمه صوت رو خوانی متن کتاب فارسی اومد... الان خیلی کامل‌تر و جامع‌تر داریم توی شاد ازش بهره می‌گیریم. یا اینکه کلی متن و تدریس با یک صفحه تصویر بصری! خب کتاب پر حجم میشه.. هزینه داره. ولی همین مطلب درسی توی شاد، محتوا خیلی کامل‌تر جامع‌تر همراه با کلی تصاویر و نوع تدریس، سؤال میاد. خب خیلی اون مفهوم بهتر برای بچه‌ها جا میفته.. فقط باید معلم اینجا بها بده.. نیاد بگه درس خودم. روش خودم اینا.

دانش‌آموزان دارای سطوح مختلفی از انگیزه، نگرش و عکس‌العمل نسبت به محیط‌های کلاسی و روش‌های آموزشی هستند. هرچه مریبان این تفاوت (انگیزه، نگرش و عکس‌العمل) بین دانش‌آموزان را بیشتر درک کنند، فرصت آنان برای

یادگیری آنچه که آموزش داده می‌شود بیشتر خواهد بود. تعریف یک کلاس درس و یک معلم، می‌تواند برای برخی دانش‌آموزان ناخوشایند بشود. تفاوت تدریس معلم با سبک یادگیری دانش‌آموزان منجر شده که آموزش و یادگیری از یکدیگر فاصله گرفته و عملاً موجبات بدفهمی دانش‌آموزان شود. زیست بوم شاد با فراهم نمودن نمونه تدریس‌های معلمان مختلف، موجب شده که دانش‌آموزان در صورت نیاز نیز، تدریس‌های متنوع در خصوص یک درس را مشاهده کنند. چنین امکانی می‌تواند در انطباق سبک یادگیری دانش‌آموزان با نحوه تدریس معلمان همسویی بیشتری ایجاد نماید. کد (۱۴) در این خصوص بیان دارد: "من خیلی تلاش می‌کنم که تدریس رو بهبود بدم. ابزارها، نوع بیان، لهجه، هرچی که بتونم رو کنترل می‌کنم. ولی بازم گاهی احساس می‌کنم که عدم یادگیری بچه، به خاطر من.. نمیتونه ارتباط بگیره و این بنظر طبیعیست. توی شاد وقتی از معلمانی دیگه هم همون تدریس رو گوش کنه و ببینه، خب خیلی میتونه این جور چالش‌ها رو بر طرف کنه. تازه هم من میدونم و هم شما که گاهی ما معلمان خوب درس نمیدیم. حالا به هر دلیلی. شاد میتونه این ضعف معلم رو یجوری جبران کنه، حداقل کاور کنه یکم. نگاه کنین منظورم نیس جانشین معلم بشه. یا بچه معلم رو فراموش کنه. نه. فقط اگر مطلب جا نیفتاد. اون فیلم تدریس همکارمومم ببینه. حتی خودمم می‌بینم؛ تا با روش‌های دیگه و نحوه بیان دیگه آشنا بشم. این نکته قوت شاد توی بعد کروناس."

تدریس یک کار انفرادی نیست. حرفه معلمی به همکاری و ارتباط با سایر همکاران نیز نیاز دارد. ارتباط مؤثر با سایر همکاران در موفقیت معلمان بسیار تأثیرگذار است. جهت تقویت این ارتباط و تعامل، در هر سال تحصیلی، طرح و برنامه‌های بسیاری نظیر درس پژوهی، اقدام پژوهی، توسعه سواد دیجیتال و نظایر آن که مبتنی بر همکاری و مشارکت معلمان است، انجام می‌گردد. در سایه کرونا، دیوارهای کلاس درس کم‌رنگ شد و عملاً نحوه تدریس معلمان و هر آنچه که در کلاس درس رخ می‌داد برای بهره‌مندی سایرین میسر شد. هرچند که در ابتدا بسیاری از معلمان نسبت به این تغییر مقاومت نشان دادند. اما کم‌کم روند معنای معلمی تغییر کرده و هراس از به اشتراک گذاشتن نحوه تدریس از بین رفته است. این ویژگی روند توسعه و بهبود فرایند تدریس را از نگاه معلمان فراهم ساخته است. مشارکت‌کننده (۷) بیان دارد: "ی زمانی خیلی می‌ترسیدیم مبادا کسی تدریس ما رو ببینه، ببینه من چی میگم توی کلاس، خیلی از ما معلما حس شاه بودن توی کلاس داشتیم و داریم. بیم از اینکه نکنه کسی از تدریس من اشکال بگیره، یا جایی رو بد درس بدم و ابروم توی مدرسه پیش همکار هم سابقه و مدیر اینا بخواد بریزه. کرونا این رو عوض کرد. الان توی شاد، تدریس‌ها راحت دست به دست می‌چرخه... ابایی نیس. از اینکه تدریس‌ها رو ببین. حتی الان استقبال هم میشه... اون ترس از بین رفته. یک خود بهبودی بنظرم اتفاق افتاده و شاد الان ابزار این شده... خیلی همکارا گاهی پیام میدن که تدریس فلانت چ خوب بود. ازش بهره بردیم. خدا خیرت بده و زکات علم ایناس.. بعضی‌ها هم نقدی وارد کردن که در کل باعث بهبود من توی تدریس شده؛ اگر کسی هنوزم منتقد شاد؛ فک کنم بیم از همین مسئله دیده شدن و شفاف شدن ولاغیر."

۲- بسط و اشاعه تربیتی

کمک به رشد ابعاد گوناگون هویت دانش‌آموزان، از جمله هویت فردی، هویت اجتماعی و هویت دینی از رسالت‌های محوری امور تربیتی یا پرورشی است. ارجعیت بعد تربیتی بر آموزشی و تزکیه بر تعلیم، اساس و محور اسناد بالادستی جمهوری اسلامی ایران است. تربیت تمام‌ساحتی مستلزم، بهره‌مندی از سامانه‌ای تمام‌ساحتی است. به دیگر سخن،

برنامه‌های مکمل باید دارای صبغه تربیتی بوده و تماماً محو آموزش و تدریس موضوعی کتاب‌های درسی نشوند. زیست بوم شاد پس از شکل‌گیری اولیه و توسعه زیرساخت‌ها در سال اول راه‌اندازی، با بروزرسانی‌های متعدد سعی در اهتمام بعد تربیتی داشته و نسبت به مسائل و چالش‌های اجتماعی، سیاسی، دینی حساس بوده است. "شاد رویداد" به عنوان بخشی از زیست‌بوم شاد نسبت به مسائل روز جامعه اطلاع‌رسانی نموده و در قالب برنامه‌های تربیتی و پرورشی، سعی در اهتمام تربیت تمام‌ساحتی دارد. مشارکت‌کننده (۷) بیان دارد: "خیلی‌ها فکر میکنند شاد فقط شامل چندتا گروه درسی و کانال تدریس و نمیدونم نهایتاً یک پیام به معلم یا شاگرداس... این کوتاه‌نگری نباید بنظرم در مورد شاد اتفاق بیفته. الان شاد رو باز کنین. توی همون صفحه اولش، قبل اینکه بخوای بری گروه‌های کلاسیت اینا. کلی رویداد رو پوشش داده... اگر زلزله شده، آموزش‌هایی مرتبط، برنامه‌های عاطفی و همدردی، اگر امروز بزرگداشت شاعر بزرگی، قطعاً به معرفی آثار و شعر و مسائل اون پرداخته شده... اگر وفات و محرم هس... قطعاً تم شاد مشکلی شده و نسبت به آگاهی و برنامه‌های فرهنگی مثل عزاداری‌های بومی، عزاداری‌های بچه‌ها در مدارس و... پرداخته. این مسائل کم نیست... اینا ترازوی تربیت رو فیکس میکنه. اینا کمبود مدرسه ماس. که شاد دیده و خیلی از ماها هنوز سرمون توی برف مونده. شدیم مث دبیرستان. کلاس، تست و آزمون."

در دنیای امروز، مدارس به‌عنوان محیط‌های کلیدی برای تربیت و پرورش نسل‌های آینده اجتماع‌ها، نقشی حیاتی و اساسی را ایفا می‌کنند. از این رو، نقش مربیان پرورشی که به عنوان هدایت‌دهندگان و راهنمایان این نسل‌ها شناخته می‌شوند، به عنوان یکی از عوامل اصلی در تعیین سمت تربیتی اخلاقی و تحصیلی دانش‌آموزان بسیار مهم است. نهاد امور تربیتی در سطح مدارس ثمره انقلاب اسلامی است. نیاز است که چنین امری در مدارس جاری و ساری بشود. اما شواهد نشان می‌دهد که تدارک برنامه‌های تربیتی و پرورشی در مدارس امروزه با چالش‌های بی‌شماری روبه‌رو است (قاسمی‌زاد، تقی‌پور و معتمد، ۱۴۰۱؛ اصغری، یوسفی و غلام‌حسین‌زاده، ۱۴۰۰؛ احمدآبادی و همکاران، ۱۴۰۰؛ قنبری، ۱۳۹۵؛ اسکندری، ۱۳۹۱). جمعیت بالای کلاس‌های درس، پراکندگی برنامه‌های آموزشی، کمبود زمان و هم‌چنین عدم اهتمام برخی معلمان آموزش‌بنیادین بر برنامه‌های تربیتی و پرورشی موجب حذف و یا ابر ماندن برنامه‌های پرورشی و تربیتی در کلاس‌های درس شده است. مشارکت‌کننده (۹) بیان دارد: "واقعاً کلاس‌های درس ما شده صرفاً مسائل مهم کتاب‌های درسی، انگار معلم فقط می‌خواند کتاب رو تموم کنه و رسالتش رو توی همین میبینه... اخلاق شاگردش، مسائل ارزشی، مسائل روز جامعه و ایران، مسائل عبادی همگی از مدارس ما رخت بر بسته‌اند. و این زنگ خطر بزرگی است. که بچه من الان مسابقات احکام میره، ولی نماز نمی‌خونه، امروزه مدرسه به هزار و یک دلیل شده آموزش آموزش آموزش و نه پرورش"

تقویت حوزه‌های تربیتی و پرورشی زیست‌بوم شاد، موجب شده که بخشی از بار توجه به بعد تربیتی و پرورشی دانش‌آموزان به این زیست‌بوم انتقال یابد. ایجاد مسابقات و جشنواره‌های پرورشی، توجه به رویدادهای جامعه، بهره‌گیری از فناوری و رسانه در جهت تحقق آرمان‌های انقلاب اسلامی، محیطی را برای تربیت تمام‌ساحتی ایجاد کرده است. نکته اساسی در این خصوص، هم‌نوایی برنامه‌های مدرسه و کلاس درس با زیست‌بوم شاد است. عدم توجه به ظرفیت رسانه شاد موجب شده، بسیاری از برنامه‌های پرورشی و تربیتی دانش‌آموزان ضایع گردد. کد (۱۱) بیان دارد: "اونروز دیدم که یک دانش‌آموز اسمش توی سامانه وزارت برای نقاشی که همدردی با بچه‌های فلسطین کرده بود اومد. خب شادی معلم

یا مدرسه توجه نکنه، یا فرصتش رو نداشته باشه. یا هر چیز دیگری، این بچه خودش شرکت کرده، خودش نقاشی کشیده، خودش مقام آورده و چه بار معنایی و تربیتی رو میتونه برای مسئولیت، دفاع از حق و همصدا با مظلومان داشته باشه، اگر کلاس درس حساس نباشه، شاد خداروشکر توی این چیزا حساس هس. ولی اگر معلم اشاره کنه به این برنامه‌ها، بعد یکم پیگیر هم باشه. این خیلی میتونه کمک کنه. همش نباید معلم‌ها بترسن که هم اسم شاد میاد، باز باید تکلیف بررسی کنم، باز یه عالمه بار سنگین روی دوش من، باز کی میخواد جواب خانواده رو بده و.."

۳- نقطه تحول و کیفیت بخشی

رشد فناوری‌های اطلاعات و ارتباطات تمامی ابعاد دنیای امروز را دگرگون کرده است. جامعه‌ی امروز به انعطاف، پویایی و خلاقیت نیاز دارد و این نیازها را نظام آموزشی باید از طریق ایجاد فرصت‌های مناسب برای نوآوری، تعامل، اندیشه‌ورزی، مشکل‌گشایی و چالش با مسائل و مشکلات پیچیده‌ی دنیای کنونی برآورده سازد. ویژگی‌های منحصر به فرد آموزش مجازی از جمله فرصت استفاده از چند رسانه‌ای‌ها، فرارسانه‌ها، اتصال و ارتباط با پایگاه‌های دانش جهانی، تعامل و انعطاف‌پذیری که از طریق جهانی شدن بیش از پیش گسترش یافته است. لذا استلزام هم‌نوایی تجارب جهانی در زمینه آموزش، بهره‌مندی و توسعه زیرساخت‌های آموزش مجازی کشور است. کد (۲) بیان دارد: "به نظر من آموزش مجازی و شاد، توی یک برحه پررنگ شد، ولی نباید از یاد برن. نباید برگشت به عقب کنیم. باید این رشد با قدرت پیش برده، باید از ظرفیت‌های فناوری برای توسعه آموزش استفاده بشه، معلم‌مون در گام اول اینجوری تربیت بشن. فرهنگ‌سازی با رسانه انجام بشه، اسنادلادستی و سیاست‌گذاری‌ها در این خصوص دیده بشه. اگر دغدغمون کیفیت بخشی به مدارس و کلاس‌هاس. باید مسیر آموزش مجازی رو بینیم و سدهایی که این مسیر رو گرفته هموار کنیم."

پیچیدگی فرایند یاددهی یادگیری در عصر امروز موجب شده است که بسیاری از جوامع به سوی آموزش مجازی حرکت کنند. بهره‌گیری از آموزش مجازی به عنوان اولیت اصلی و یا ثانویه در آموزش عمومی سرعت قابل توجه‌ای را تجربه می‌کند. در ایران نیز قبل از همه‌گیری کرونا، بسیاری از معلمان با هدف ایجاد ارتباط با دیگر دانش‌آموزان، والدین و ارکان مدرسه، در برنامه‌های اجتماعی متعددی حضور داشته‌اند. با حضور همه‌گیری کرونا در زمستان سال ۱۳۹۸ در ایران، اغلب معلمان در همین گروه‌های مجازی، شروع به پیگیری و تدریس فرایندهای یادگیری نمودند. با توجه به محدودیت برخی شبکه‌های اجتماعی و بهره‌گیری از راهکارهایی جهت دور زدن محدودیت ایجاد شده، بسیاری از تبلیغات با مضامینی غیر اخلاقی در معرض نمایش دانش‌آموزان قرار می‌گرفت. با حضور شبکه آموزش دانش‌آموزی موسوم به شاد در فروردین ۱۳۹۹، با توجه به زیرساخت‌های داخلی و بهره‌گیری از اینترنت داخلی و رایگان، دسترسی به آموزش مجازی پالایش شده در بستری امن فراهم گردید. بسیاری از مشارکت‌کنندگان اذعان دارند که زیست بوم شاد، به صورت انحصاری در زمینه آموزش و یادگیری دانش‌آموزان، در گام اول بستری امن را به مثابه کلاس درس به وجود آورد. کد (۱۴) بیان دارد: "واقعاً یک برهه خیلی خاص بود. خب من معلم دغدغه داشتم که تدریس کنم، هجمه این همه دانش‌آموز و سرازیر شدن اونها به فضای مجازی، رویداد جدیدی بود. تلگرام فیلتر بود و خیلی از بچه‌ها، متأسفانه درگیر تبلیغات و معایب فیلترشکن‌ها شده بودند. هیشکی هم به عهده نمی‌گرفت. بچه خونه تنها، پای گوشی، اونم با یک

نت بی حد و مرز، هیچ جای دنیا چنین امری پذیرفته نیست و محدودیت‌هایی رو با توجه به سن بچه‌ها ایجاد می‌کنند. شاد که اومد؛ خیلی مشکل داشت. ولی معایب بزرگ دیگر برنامه، مثل همین فیلتر بودن و اینا مطرح نبود.

تمامی اصلاحات، سیاست‌گذاری‌ها، برنامه‌ریزی‌ها و تصمیمات خرد و کلان در نظام‌های آموزشی برای تحقق عدالت آموزشی و دسترسی عادلانه همه یادگیرندگان جامعه به فرصت‌های آموزشی انجام می‌شوند. عدالت آموزشی در سال‌های اخیر، کانون توجه متخصصان تعلیم و تربیت بوده است. عدالت زمانی محقق می‌شود که یادگیرندگان قادر باشند از طریق دروندادها و فرآیندهای جاری در محیط آموزشی، به پیامدها یا همان هدف غایی دست یافته و بر حسب تفاوت‌های فردی، سطح شناختی و سرعت یادگیری خود بتوانند بیاموزد و جریان یادگیری را منعطف‌تر سازد. زیست بوم شاد با فراهم نمودن جریان‌های یاددهی یادگیری سیال و ارائه سبک‌های تدریس مختلف از معلمان نمونه، نسبت به تفاوت‌های یادگیری دانش‌آموزان و سبک‌های تدریس آنان جهت نیل به عدالت آموزشی حساس بوده است. کد (۳) بیان دارد: "چرا معلم‌های خوب باید همیشه در مدارس خوب تدریس کنند؟ چه چیزی مگر آن دانش‌آموز روستایی کم دارد؟ یا اینکه اگر به فرض مثال یک معلم متوسط و یا به هر دلیلی ضعیف امسال معلم درس بچه شما شد؛ چه مسیری برای جبران این ضعف معلم و تدریس اون وجود داره؟ واقعاً قبلاً یک جورایی شانس بود که معلم خوب باشه. و این شانس در مدارس خاص خب مشخص که بیشتر بود. ولی بعد با وجود شاد، معلم اگر کم کاستی داشت. حداقل همیشه گفت بچه‌ها تنها نبودن.. میتونستن از جای دیگه هم بهره ببرن. این داره کمک میکنه به دسترسی همه به آموزش با کیفیت.. شاد وزنه‌ای برای تحقق این مسئله بود و هست. اگر فراموش نشه."

تحقق عدالت در یک جامعه ارتباط نزدیکی با فرهنگ و آموزش آن کشور دارد و پیشرفت‌های هر جامعه منوط به تحقق عدالت آموزشی است. وقتی عدالت آموزشی در یک سیستم آموزشی حاکم بشاد، فرهنگ آن جامعه متوازن و پایدار می‌شود. در کشور ایران برنامه درسی برای همه مناطق برابر است اما نحوه دریافت این برنامه توسط دانش‌آموزان برابر نیست؛ به خصوص در مناطق روستایی و محروم که غالباً امکانات آموزشی و رفاهی از جمله نیروی انسانی توانمند، فضای فیزیکی امن و راحت و تکنولوژی و فناوری‌های جدید فراهم نیست و این موضوع نشان‌دهنده عدم رعایت تمامی بندها و راهکارهای سند تحول بنیادین آموزش و پرورش است. کد (۶) در این خصوص اذعان دارد: "واقعاً ما چکار برای بهبود کیفیت تدریس کردیم. به نظر من معلم همه چی هست. هم امکانات، هم نیروی انسانی، خود معلم توی همه چی میتونه تبلور و تحقق پیدا کنه. این همه اسناد مثل سند تحول دارن داد میزنن که عدالت آموزشی ایجاد بشه تا توسعه رخ بده. بعد معلم ما چون روش حل بچه، شبیه و مانند خودش نیست. خط میزنه، میگه غلط. یا فکر میکنن. شاد یا فضای مجازی کلاً مال کرونا و بحران‌هاست. در حالی که واقعاً اینگونه نیست. انقدر نیایم نگاهمون فقط تأمین منابع باشه، تغییر نگاه نیروی انسانی نسبت به ظرفیت‌هایی مثل شاد، خودش یک گام رو به جلوس."

اگرچه تولد هر سامانه‌ای آن هم به ضرورت و در یک بازه زمانی فشرده، بدون کم کاستی نخواهد بود، اما مسئله مهم بهبود فرایند آن در طول زمان است. زیست بوم شاد نیز از این قاعده مستثنی نیست، و در طول بیش از دو سال از عمر آن، رفته رفته سازگاری مطلوب‌تری را از منظر زیرساخت‌ها، ویژگی‌های بصری، ارائه محتوا چندرسانه‌ای و تطابق‌پذیری با انواع تلفن همراه و رایانه داشته است. ضرورت آموزش امروز با بهره‌گیری از فضای مجازی و رسانه‌های اجتماعی با عنوان مکمل برنامه‌های درسی مدرسه انکارنشادنی است. تجارب جهانی نشان می‌دهد که سامانه‌ها و آموزش

مجازی، بخش جداناپذیر برنامه‌های رسمی مدارس می‌باشند. لذا نباید نگاه تقلیل‌گرایی در خصوص آموزش مجازی حاکم بشاد و دانش‌آموزان، والدین و حتی معلمان نسبت به آن استلزامات کلاس درس و فرهنگ حاکم بر مدرسه را فراموش کنند. مشارکت‌کننده (۱۵) بیان داشت: "نباید آموزش مجازی توی ایران از مسیر خودش خارج بشه، این ره صدساله رو یک ساله طی کردیم. و شاد رو به اینجا رسوندیم. خیلی راه مونده، ولی نباید توی پرتگاه بیفتیم. نباید معلم من حس کنه، اینجا تکلیف دیدن اسون تره، یا حضور و غیاب رو بیخیال بشه، یا اینکه اینجا دیگه کلاس نیس. رسمی نیس. راحت‌تر میشه صحبت کرد، استیکر داد و خندید. همون قوانین کلاس درس به مثابه کلاس درس باید توی شاد برقرار بشه. اینجوری شاد، مَث کلاس درس نگهداشته میشه. نه مثل دیگر برنامه‌های اجتماعی اینا. باید همه درک کنیم که شاد همون کلاس درس، همون ویژگی‌ها نه احوال پرسی‌های الکی."

۴- چرخش نقش معلمان

با حضور همه‌گیری کرونا و تعطیلی مدارس و مراکز آموزشی، با توجه به بخش‌نامه و آیین‌نامه ابلاغی وزارت آموزش و پرورش معلمان مقطع بنیادین موظف بودند که به مدت دو ساعت فعالیت‌های آموزشی روزانه خود را در شبکه شاد دنبال کنند. فارغ از نوع کیفیت معلمان و کمیت زمان تدریس در دوران همه‌گیری کرونا، نقدهای بیشماری نسبت به چنین رویه‌ای دنبال شد. با حضوری شدن کامل مدارس در مهرماه سال ۱۴۰۱، مجدداً با توجه به بخشنامه ارسالی، معلمان به مثابه قبل، در مدارس و با توجه به ساعات موظف، به تدریس و آموزش پرداختند. نبود سازوکاری مشخص در خصوص نحوه تدریس و پیگیری آن در زیست بوم شاد، موجب شده که اقدامات سلیقه‌ای در رابطه با نحوه استفاده از زیست بوم شاد شکل بگیرد. بدین معنا که بخشی از معلمان تماماً شبکه شاد را کنار زده و به مثابه قبل آموزش حضوری و فرایند قبلی را دنبال می‌کنند و برخی رگه‌هایی از آموزش خود را منوط بر زیست بوم شاد کرده و توامان هر دو را به پیش می‌برند. مشارکت‌کننده (۷) در این خصوص بیان دارد: "واقعاً معلمان گیج شدن، نمیدونن چکار کنند، برخی معلمها، اصلاً چند ماه توی شاد آنلاین نشدن. برخی‌ها برگشتن به تلگرام و اینا، برای برخی‌ها، شاد شده فقط محل ذخیره داده‌ها فرایندهای قبلی شون و برخی دیگه در حد گروه درسی نگه داشتند. یک عده هم برخی فرایند تدریس رو اونجا دارن دنبال می‌کنند. خیلی نگاه‌ها متفاوت شده، برخی مدیران ابتکاری خودشون حد و مرز مشخص کردند. الان خیلی بخشنامه‌ها و اخبار ادارات و مدارس و مناطق توی شاد هنوز منتشر میشه، نقش و اختیار معلمان متفاوت شده و نمیدونن باید چکار کنند."

عدم ضوابط مشخص و جهت‌گیری در خصوص نقش معلمان به عنوان معلمان مدارس و کلاس درس و یا نقش دوگانه منوط بر تسهیل‌گر زیست بوم شاد و فضای مجازی، موجب شده که فرایند یاددهی یادگیری در دوران پسا کرونا شفافیت مطلوبی نداشته بشاد و نگاه‌های سطحی و سلیقه‌ای حاکم شود. چنین فضایی در گذر زمان، با افول زیست بوم شاد و آموزش مجازی پیش رفته و در نهایت موجب حذف آن می‌گردد. بنابراین لازم است که در این خصوص سیاست مشخص و مدونی شکل گیرد و با توجه به نقش معلم، فرایند اجرای آن تسهیل یابد. کد (۹) در این رابطه اذعان دارد: "اگر قراره من معلم توی شاد هم پیگیری کنم، این باید مشخص بشه، فرایندش، ضرورتش، ارزشیابی از کار من معلم، اگر قراره نقش مکمل باشه، باید نوع و حدود آن مشخص بشه. اگر قراره اضافه بشه به ابلاغ موظف من در مدرسه، اینم باید مشخص بشه. اینجوری واقعاً همیشه کار کرد. یکی اهمیت می‌ده، یکی نمی‌ده، بعد حقوق هم یکسان، خب باید مزایای اینم

در نظر گرفته بشه دیگه. اصلاً ب نظرم باید معلم توجیه بشه. الان خود معلم هم نمیدونه شاد لازم یا نیس، مدیرا هم اقتضائی عمل می کنند. هم بیم دارن، هم فرصت میبینن."

باید توجه نمود که بهره‌گیری از زیست بوم شاد در دوران کرونا یک عمل ضروری بود اما حدود و ثغور بهره‌مندی از آن در دوران پسا کرونا یک مطلوبیت است. برخی از مشارکت کنندگان اذعان داشتند که حضور زیست بوم شاد در دوران پسا کرونا، صرفاً موجب تحمیل مسئولیت جدید شده است و این امر مشکلاتی را نیز برای آموزش حضوری ایجاد کرده است. مشارکت کننده (۵) بیان دارد: "واقا دیدم که برخی همکاران کلافه ان. میخوان از شاد در برن. میگن همینجوری کلی مسولیت و بدبختی داریم. باز شاد هم بخوایم توجه کنیم. اخه. همیشه، نمی‌رسیم. الان دیگه همیشه با این مدرسه و ساعات کاری، همیشه. واقعاً سخت شده... به نظر من اگر براشون مهم که آموزش مجازی زمینه پیدا کنه، ظرفیتش هاش زیاد بشه توی مدارس، باید بها بدن، نحوه اجراش رو مشخص کنند. الان شده باری روی دوش معلما. اینجوری با این رویه نابود میشه شاد"

همه‌گیری کرونا معلمان بسیاری را در سرتاسر دنیا مجبور ساخت تا شیوه آموزشی خود را تغییر داده و در مدت زمانی بسیار کوتاه به آموزش‌های آنلاین رو بیاورند؛ این موضوع گرچه به باور برخی پژوهشگران نوید تغییر و تحولاتی شگرف در حوزه آموزش و یادگیری را به همراه دارد؛ اما به باور برخی دیگر همچون هدر و همکاران، ۲۰۲۰ معلمان را با موقعیتی روبرو ساخته که به نظر می‌رسد از آمادگی چندانی برای رویارویی با آن برخوردار نبوده‌اند. بدین معنا که اضطراب معلمان نسبت به تدریس و آموزش مجازی ابتدای امر بسیار وسیع بوده و بر کیفیت تدریس آنان، سایه افکنده است. عدم احساس توانمندی و حتی نگرش منفی نسبت به آموزش مجازی عملاً بسیاری از ظرفیت‌های آموزش مجازی را از بین برد و موجب بدفهمی نسبت به آموزش مجازی شد. کد (۲) بیان دارد: "اوایلش کابوس شده بود برام. یک ساعت تدریس، برای من چهار ساعت توی خونه زحمت داشت. بقیه اعضای خونه هم درگیر شده بودند. همسرم ناراحت بود و حاضر بودم تا عصر توی مدرسه بمونم ولی تدریس مجازی نکنم." عملاً با گذشت زمان و گسترش موقعیت یادگیری معلمان، حضور زیست بوم شاد، درک وسیعی را نسبت به ظرفیت آموزش مجازی در معلمان پدید آورد. کد (۱۲) بیان دارد: "فکر می‌کردم، تدریس یعنی فقط کلاس درس و تمام. اصلاً از گوشی اینا هم خیلی خوشم نیامد. ولی بعدش یاد گرفتم یکم، رفتم دنبالش و بعد با شاد، خیلی راحت‌تر بودم و اصلاً نگرش و ذهنم نسبت به تدریس مجازی عوض شد. الان اصلاً اون احساس منفی وجود نداره، برعکس شده و خیلی اوکی هستم با این چیزا، این به نظرم توی خیلی از معلما اتفاق افتاد و الان بعد کرونا حس منفی اولیه رو نسبت به شاد یا تدریس مجازی ندارن. حالا وقتش رو ندارن یک مسئله دیگس، ولی الان در پسا کرونا، دیگه حس بد و منفی کلاً از بین رفته"

چرخش نگرش معلمان نسبت به آموزش مجازی به طور عام و زیست بوم شاد به خاص، موجب شده که فرایند اجرای آموزش مجازی نسبت به قبل از دوران کرونا تسهیل یابد. هرچند که نیاز است این چرخش نگرش، همراه با آموزش‌ها و فرایندهای بهره‌گیری مطلوب از آموزش مجازی برای معلمان بشاد.

تغییر رویه در خصوص بهره‌مندی از زیست بوم شاد و هم‌چنین ظرفیت فضای مجازی، نیازمند توجه به بعد مالی و اقتصادی است. این سرمایه‌گذاری صرفاً نباید محدود به بهبود زیرساخت‌ها و توسعه آموزش‌ها بشاد. بلکه در خصوص چگونگی بهره‌مندی معلمان به عنوان مجریان کلاس درس، نیز حائز اهمیت است. معلمان انتظار دارند اگر در رابطه با

معنای معلمی آنان و نحوه ارائه تدریس تغییراتی صورت می‌پذیرد، این تغییر در نحوه ارزشیابی، مسائل مادی و شخصی آنان نیز دیده شود. کد (۱۳) بیان دارد: "همین الان، توی همین سال من کلی محتوا تولید کردم، توی اداره دارم کارگاه می‌زارم. حواسم به کلاس حضوریم و مجازیم هست. اما خب نباید با همکارم که میگه چیف نت برای تدریس مجازی، فرق کنم؟ این جنبه نباید از چشم‌ها دور بمونه، اگر قراره اجرا بشه، بمونه شاد، باید نحوه مطلوب آن تشریح بشه و متناسب با نوع بهره‌گیری ما معلما، به معلم بها داده بشه. باورکنین من برای رضای خدا اینکارو می‌کنم. خیرم نه تنها به بچه‌های کلاس. بلکه به همکارای مدرسم. بچه‌های ایران و حتی همکارای مدارس دیگه هم داره میرسه. ولی زیاد گوشه کنار بهم گفتن که خب حالا کی بهت توجه کرد؟ یا چ فرقی با بقیه داری؟ این همه زحمت برای کی داری می‌کشی.. عدم توجه به این موضوع به نظرم، تهش این میشه که منم تا یک جایی دووم میارم و بعد ول می‌کنم دیگه. یا اینکه میرم با مراکز مؤسسات مجازی و تدریس و کارهام پولی میشه. چیف بنظرم اینجوری واقعاً. معلمان شاد رو دریابید توی این سال پسا کرونا."

در بخش کمی ابتدا برای بررسی فرض نرمال بودن متغیرهای مورد مطالعه از آزمون کولموگروف - اسمیرنوف یک نمونه‌ای استفاده شده است. در صورتیکه سطح معناداری از ۰,۰۵ درصد بیشتر باشد متغیر نرمال می‌باشد. در غیر اینصورت داده‌ها غیر نرمال‌اند. بنابراین با توجه به جدول (۲) تمامی متغیرها غیر نرمال می‌باشند.

جدول ۲. نتایج آزمون کولموگروف اسمیرنوف برای بررسی فرض نرمال بودن یا غیرنرمال بودن

P-value	آماره آزمون	حجم نمونه	متغیرها
0.000	۰,۰۸۴	268	تجارب زیسته معلمان از فرصت‌های آموزشی زیست‌بوم شاد در دوران پسا کرونا
0.000	۰,۱۴۸	268	گسترش یادگیری
0.000	۰,۱۶۰	268	گسترش زمان یادگیری
۰,۰۰۰	۰,۱۹۲	268	محتوای پویا و گسترده

نتایج تحلیل عاملی گویه‌های پرسشنامه نشان داد که همه گویه‌ها از ۰/۴ بیشتر است، همچنین مقدار آماره t از ۱/۹۶ بیشتر است، بنابراین پرسشنامه دارای روایی مطلوب است.

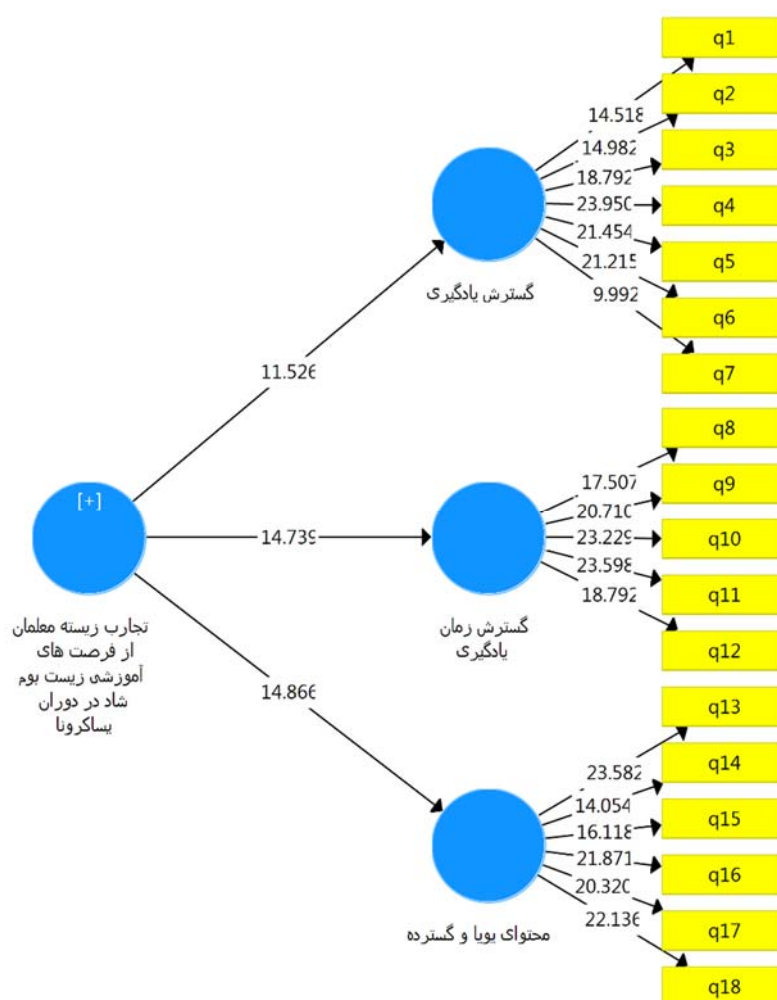
جدول ۳. روش فورنل و لاکر

متغیرها	۱	۲	۳	۴
تجارب زیسته معلمان از فرصت‌های آموزشی زیست‌بوم شاد در دوران پسا کرونا	۰/۸۶۱			
گسترش یادگیری	۰/۸۵۹	۰/۸۵۵		
گسترش زمان یادگیری	۰/۸۵۰	۰/۸۴۸	۰/۸۴۴	
محتوای پویا و گسترده	۰/۸۴۸	۰/۸۴۴	۰/۸۳۰	۰/۸۲۲

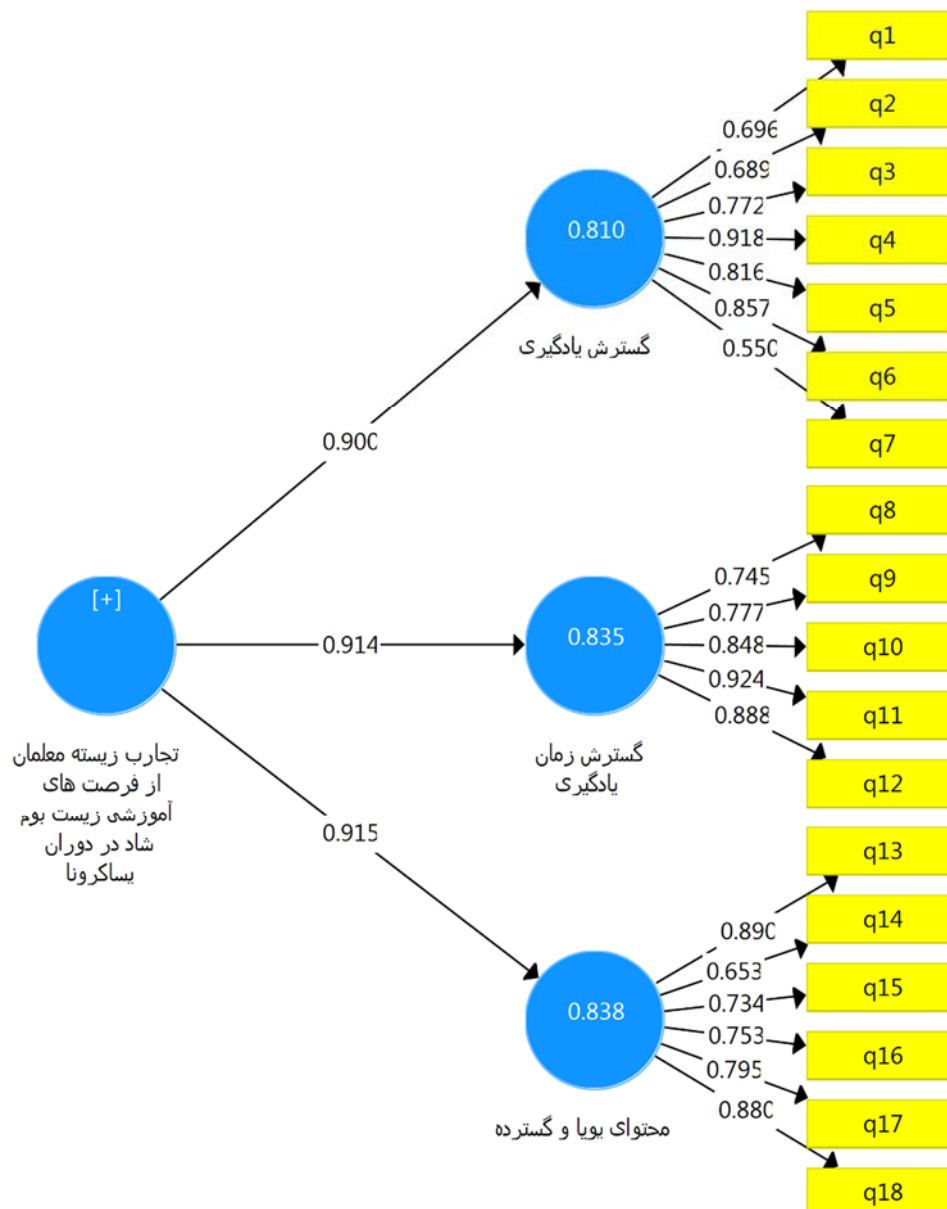
همانگونه که از جدول برگرفته از روش (Fornel & Laker, 1981) مشخص می‌باشد، مقدار جذر AVE متغیرهای مکنون در پژوهش حاضر که در قطر اصلی ماتریس قرار گرفته‌اند، از مقدار همبستگی میان آن‌ها که در خانه‌های زیرین و چپ قطر اصلی ترتیب داده شده‌اند بیشتر است.

برازش مدل ساختاری با استفاده از ضرایب t به این صورت است که این ضرایب باید از $1/96$ بیشتر باشند تا بتوان در سطح اطمینان ۹۵٪ معنادار بودن آن‌ها را تأیید ساخت. نتایج معناداری ضرایب براساس مقدار آماره t گزارش شده است. به طوری که اگر مقدار آماره t از $1/96$ بیشتر باشد، با اطمینان ۹۵ درصد می‌توان نتیجه گرفت که متغیر مستقل بر متغیر وابسته تأثیر دارد.

تحلیل داده‌ها با مدلسازی معادلات ساختاری

شکل ۲. مقادیر معناداری حاصل از الگویابی معادلات ساختاری فرضیه‌های تحقیق

شکل ۳. مقادیر ضرایب استاندارد شده حاصل از الگویابی معادلات ساختاری فرضیه های تحقیق

بر اساس نتایج تحلیل عاملی تأییدی با استفاده از نرم افزار PLS اعداد معناداری که در شکل (۲) ملاحظه می کنید نشان می دهد تمامی روابط معنادار بودند. بارهای عاملی نشان دهنده همبستگی بین هر متغیر آشکار (سؤالات) و عامل های مربوط به آن است. سؤالات با بارهای عاملی کمتر از ۰/۴ کفایت لازم برای باقی ماندن در مدل را نداشته و باید حذف شوند. همانطور که در مدل ملاحظه می کنید تمام اعداد بالای ۰/۴ هستند پس هیچ سوالی حذف نمی شود.

معیار ضریب تعیین R^2 (R Squares): مقدار R^2 تنها برای سازه‌های وابسته (درون‌زا) مدل محاسبه می‌گردد و در مورد سازه‌های برون‌زا، مقدار این معیار صفر است. هر چه مقدار R^2 مربوط به سازه‌های درون‌زای یک مدل بیشتر باشد، نشان از برازش بهتر مدل است. (Chayen, 1998) سه مقدار ۰/۱۹، ۰/۳۳ و ۰/۶۷ را به‌عنوان مقدار ملاک برای مقادیر ضعیف، متوسط و قوی بودن برازش بخش ساختاری مدل به‌وسیله معیار R^2 در نظر می‌گیرد. معیار کیفیت پیش‌بینی کنندگی (Q^2): پیش‌بینی مدل را مشخص می‌سازد. مدل‌هایی که دارای برازش بخش ساختاری قابل قبول هستند، باید قابلیت پیش‌بینی شاخص‌های مربوط به سازه‌های درون‌زای مدل را داشته باشند. (Hensler et al, 2009) سه مقدار ۰/۰۲، ۰/۱۵ و ۰/۳۵ را برای نشان دادن قدرت پیش‌بینی ضعیف، متوسط و قوی سازه یا سازه‌های برون‌زای مربوط به آن تعریف کرده‌اند.

جدول ۴. ضریب تعیین و کیفیت پیش‌بینی کنندگی (Q^2)

متغیرها	ضریب تعیین (R^2)	کیفیت پیش‌بینی کنندگی (Q^2)	شدت
گسترش یادگیری	0/810	0/321	قوی
گسترش زمان یادگیری	0/835	0/319	قوی
محتوای پویا و گسترده	0/838	0/328	قوی
میانگین	0/827	0/322	قوی

برازش مدل کلی (GOF): سه مقدار ۰/۰۱، ۰/۲۵ و ۰/۳۶ به‌عنوان مقادیر ضعیف، متوسط و قوی برای این معیار معرفی شده‌است.

$$\text{مدل } GOF = \sqrt{\text{Communality} \times R^2} = \sqrt{0.827 \times 0.322} = 0.51$$

با توجه به نتایج فوق می‌توان گفت که مدل برازش قوی دارد. با توجه به ضریب مسیر متغیر تجارب زیسته معلمان از فرصت‌های آموزشی زیست‌بوم شاد در دوران پسا کرونا و گسترش یادگیری که به مقدار ۰/۹۰۰ و همچنین آماره t به مقدار ۱۱،۵۲۶ است. ضریب مسیر متغیر تجارب زیسته معلمان از فرصت‌های آموزشی زیست‌بوم شاد در دوران پسا کرونا و گسترش زمان یادگیری که به مقدار ۰/۹۱۴ و همچنین آماره t به مقدار ۱۴،۷۳۹ است. ضریب مسیر متغیر تجارب زیسته معلمان از فرصت‌های آموزشی زیست‌بوم شاد در دوران پسا کرونا و محتوای پویا و گسترده که به مقدار ۰/۹۱۵ و همچنین آماره t به مقدار ۱۴،۸۶۶ است.

بحث و نتیجه گیری

تسهیل و گسترش یادگیری، یکی از مولفه‌های مورد نظر مشارکت کنندگان در خصوص عملکرد زیست‌بوم شاد بود. این گسترش می‌تواند در تأمین عدالت آموزشی مؤثر واقع گردد. عدالت آموزشی همواره و در همه اعصار مورد توجه

متخصصان تعلیم و تربیت بوده است. همه جوامع به دنبال توسعه و بهبود کیفیت آموزش، از طریق توسعه زیرساخت‌های آموزشی با محوریت عدالت آموزشی بوده‌اند. ساختار آموزش به عنوان سنگر یادگیری تعلیم و تربیت، از این قاعده مستثنی نبوده و در اسناد تحولی کشورهای مختلف مورد توجه قرار گرفته‌اند. آموزش مجازی با ایجاد زمینه‌های جدید و ظرفیت‌های بالقوه، انقلابی را در فرایند یاددهی یادگیری به وجود آوردند که امروزه در آموزش عالی و آموزش عمومی مورد توجه قرار گرفته است. همه‌گیری کرونا با حضور خود در کشور ایران، موجب توسعه و ضرورت بهره‌مندی از آموزش مجازی را فراهم نمود. زیست بوم شاد در آموزش عمومی، به عنوان راهکاری برای عبور از بحران عدم آموزش حضوری و توسعه عدالت آموزشی ایجاد شد. هرچند خاستگاه زیست بوم شاد یک ضرورت اولیه بود، اما امروزه نگاه به چنین ابزار و رویکردی باید به عنوان مطلوبیت در نظر گرفته شود تا ضمانت کیفیت آموزشی در مدارس محقق شود. بنابراین حضور شاد به عنوان دسترسی به منابع گسترده و نامحدود و با کیفیت آموزشی برای مناطق دوردست می‌تواند زمینه عدالت آموزشی را محیا سازد.

نتایج پژوهش شامل دوازده مؤلفه و چهار بعد محوری گسترش موقعیت یادگیری، بسط و اشاعه تربیتی، نقطه تحول و کیفیت‌بخشی و چرخش نقش معلمان بود. بر اساس یافته‌های این پژوهش می‌توان استنتاج نمود که بهره‌مندی از فرصت‌های آموزشی زیست بوم شاد در دوران پسا کرونا مستلزم تغییر نگاه معلمان نسبت به آموزش مجازی بوده و نیاز است که سیاست‌های منسجم در این خصوص انجام پذیرد. چنانچه رویه موجود در رابطه با زیست بوم شاد تداوم یابد و به فرایند مدیریت آن، کم‌توجهی شود؛ موجبات ضایع شدن ظرفیت آموزش مجازی و بازگشت به دوران قبل کرونا خواهد شد. در بخش کمی نتایج نشان داد که تمامی روابط متغیرها معنادار می‌باشند. همچنین نتایج GOF نشان داد که مدل برازش قوی دارد. نتایج این پژوهش با نتایج پژوهش (bakouei et al, Qasem Tabar & Qasem Tabar, 2021)؛ (Faraji et al, 2022؛ Jafari et al, 2021، SHams & Rezvanyan, 2021؛ 2021؛ Babazadeh et al, 2022)؛ (Mirzaei,)؛ (Saber & sharifzade, 2019؛ Jafari et al, 2021؛ Hatami et al, 2021؛ Torkashvand al, 2021؛ 2022؛ hamidizade et al, 2022؛ faraji & Fekri, 2022؛ Davaji et al, 2021؛ Namdari et al, 2017)؛ مطابقت دارد.

نتایج پژوهش حاضر حاکی از آن است که فرایند تداوم بهبود کیفیت آموزش مجازی و توجه به زیست بوم شاد در دوران پسا کرونا مورد غفلت واقع شده و مهم‌ترین عنصر اجرایی آن، یعنی معلمان فراموش شده‌اند. سیاست‌های پراکنده موجب شده، تصمیم‌های مقطعی و حداقلی در دستور کار قرار بگیرد و ظرفیت آموزش مجازی و زیست بوم شاد در مدارس عملاً کم‌رنگ شود.

با توجه به نتایج پژوهش حاضر، گسترش موقعیت یادگیری بخشی از تجارب معلمان از فرصت‌های آموزشی زیست بوم شاد در دوران پسا کرونا است. مولفه‌هایی چون تسهیل و گسترش یادگیری و تدریس، گسترش زمان یادگیری و محتوای پویا و چندرسانه‌ای در پژوهش‌های دیگری (bakouei et al, 2021؛ Qasem Tabar & Qasem Tabar, 2021)؛ (Faraji et al, 2022؛ Jafari et al, 2021، SHams & Rezvanyan, 2021)؛ بوم شاد، اشاره شده که با پژوهش حاضر هم‌راستا بوده‌اند. بهره‌مندی از چنین مزیت‌هایی مستلزم این است که آموزش

نباید محصور به الزام آموزش مجازی در شرایط مبتنی بر بحران، نظیر بیماری‌های همه‌گیر شود، بلکه می‌تواند به عنوان فرایندی مکمل، همراه با آموزش حضوری تداوم یابد.

هویت مدارس باید به سوی تربیت نسل آینده کشور باشد. آموزش بنیادین با توجه به اقتضات دانش‌آموزان، مهد پرورش و تربیت ارزش‌ها و هنجارها است (Flores, 2020). افزایش جمعیت کلاس‌های درس، مشکلات کمبود نیروی انسانی و تأمین آن به‌جای تربیت معلمان در فرایندی مشخص و مدون، موجب شده که کلاس‌های درس صرفاً محفلی برای آموزش محتواهای موضوعی شوند و عملاً جای تربیت و ارزش‌ها کم‌رنگ شود. معلمان امروزه کمتر به مسائل مورد نیاز جامعه پرداخته و صرفاً دغدغه اتمام کتاب درسی را دارند. با توجه به نتایج پژوهش حاضر در چنین شرایطی، زیست بوم شاد با بهره‌گیری از جنبه‌ای بصری اثربخش، به اهتمام جنبه‌های تربیتی و پرورشی پرداخته و نسبت به مسائل اجتماعی حساسیت نشان داده است. بهره‌گیری از رویدادها و مناسبت‌های ملی، مذهبی، اشاعه فرهنگ مدیریت مصرف و نظایر آن، برگزاری مسابقات، جشنواره‌ها و هم‌نوایی با تحولات سیاسی و منطقه‌ای نظیر مقاومت مردم فلسطین، مضامینی چون دفاع از مظلومیت را نشان داده است. چنین ظرفیت‌های بی‌ظرفیت‌های تربیتی و ارزشی در پژوهش‌های مرتبط مغفول مانده است. بنابراین مورد توجه است که زیست بوم شاد به عنوان عاملیت تربیت تمام‌ساحتی، مورد توجه سیاست‌گذاری‌ها قرار گرفته و مسیر تسهیل آن در آموزش‌های حضوری پسا‌کرونا مورد توجه قرار گیرد. این اقدامی می‌تواند توجه به مضامین و بعد تربیتی را گسترش داده و در نهایت موجب درونی نمودن ارزش‌ها در دانش‌آموزان شود.

رسانه و فناوری امروزه جز جدایی‌ناپذیر زندگی انسان‌ها است و آموزش مجازی از این قاعده مستثنی نیست. عزم آموزش مجازی و بهره‌گیری از رسانه‌های تبادل‌لی با هدف تعلیم و تربیت، ارمغان همه‌گیری کرونا برای آموزش عمومی ایران بود. با توجه به یافته‌های پژوهش حاضر، نقطه تحول و کیفیت‌بخشی یکی از مصادیق زیست بوم شاد به شمار می‌رود.

توجه به هویت ملی و مذهبی و ایجاد فضایی امن و اختصاصی جهت پیشبرد اهداف آموزشی، از فرصت‌های بی‌ظرفیت ایجاد شده بود. فارغ از کاستی‌های اولیه و زیرساخت‌های اجرایی زیست بوم شاد، حضور چنین بستری می‌تواند موجب جهت‌گیری بسیاری از سیاست‌گذاری‌ها در زمینه تعلیم و تربیت شود. چنین تغییر وسیعی در زمینه آموزش، نیازمند تغییر نگاه معلمان نسبت به باورهای یادگیری و آموزش آنان نسبت به استلزامات اولیه بهره‌مندی از آموزش مجازی است. برخی از پژوهش‌ها نظیر (Babazadeh et al, 2022؛ Torkashvand et al, 2021؛ Hatami et al, 2021؛ Jafari et al, 2021؛ Saberi & sharifzade, 2019)؛ فرصت‌ها و بیم‌های آموزش مجازی در طول همه‌گیری کرونا نظیر ایجاد فضای امن، هم‌نوایی با تجارب جهانی و نقص زیرساخت‌ها و فرایندهای اجرایی را تشریح کرده‌اند، اما توجه به لزوم تغییر سیاست‌ها، تغییر نگرش و باورهای معلمان نسبت به آموزش مجازی و تحول نسبت به کیفیت آموزش مغفول واقع شده است. توجه به تقویت نیروی انسانی در کنار مساعدت‌ها و توسعه زیرساخت‌ها امری قابل توجه است. در این خصوص نیاز است که معلمان در طرح و برنامه‌هایی نظیر کارگاه‌ها و جشنواره‌ها و دوره‌های ضمن خدمت با بسط توانمندی آموزش مجازی، آمادگی لازم را در این خصوص کسب نمایند.

از دیگر نتایج پژوهش حاضر چرخش نقش معلمان در دوران پسا‌کرونا است. لزوم بهره‌گیری از ظرفیت آموزش مجازی و زیست بوم شاد، توجه به حدود و ثغور حرفه معلمی است. حضور در کلاس‌های مدرسه و بهره‌مندی از ظرفیت‌های

آموزش مجازی و زیست بوم شاد، لاجرم دایره مسئولیت معلمان را بزرگ‌تر می‌کند، بنابراین تغییر مختصات اقدام و عمل معلمان، باید به صورت روش‌مند مورد توجه قرار بگیرد و سیاست‌های یکپارچه در این خصوص ابلاغ و جاری گردد. شواهد پژوهش حاکی از این امر است که در دوران پسا کرونا، اقدامات معلمان از انفعال تا مشارکت در زیست بوم شاد جاری و ساری است. عدم توجه به این امر، موجب ضایع شدن حقوق مالی و معنوی برخی معلمان شده و شرایط برای بهره‌گیری از فرصت‌های فضای مجازی را از بین می‌برد و به نوعی بازگشت به دوران قبل از کرونا را برای آموزش عمومی رقم می‌زند. برخی پژوهش‌ها نظیر (Mirzaei, 2022؛ shamidizade et al, 2022؛ faraji & Fekri, 2022؛ Namdari et al, 2017؛ Davaji et al, 2021)؛ کیفیت آموزش مجازی و بهره‌مندی از زیست بوم شاد را به معلمان گره زده‌اند. لذا نباید نقش حمایتی نسبت به اقدامات و فعالیت‌های معلمان در زیست بوم شاد فراموش شده و موجب بی‌مهری قرار بگیرد.

با توجه به نتایج پژوهش؛ پیشنهادات زیر را ارائه شد:

۱- با توجه به نتایج پژوهش حاضر، چرخش نگاه معلمان مستلزم بهره‌گیری از فرصت‌های آموزشی زیست بوم شاد نیازمند سازماندهی و بسط ظرفیت‌های فناوری معلمان است. عدم توانمندی معلمان از شایستگی فناورانه می‌تواند بهره‌مندی مطلوب از زیست بوم شاد را مختل کند. بنابراین پیشنهاد می‌شود که همزمان با ایجاد جشنواره و رویدادهایی که موجبات رغبت و انگیزه معلمان می‌گردد، برنامه‌درسی دانشگاه فرهنگیان مولفه‌های اثربخش فناوری را مورد توجه قرار داده و شایستگی‌های قابل توجهی را در این خصوص پدید آورد.

۲- نتایج پژوهش حاضر، حاکی از این امر است که نقش اقدامات و فعالیت‌های معلمان در زیست بوم شاد در دوران پسا کرونا مغفول مانده است. بنابراین پیشنهاد می‌شود که اقدامات و فعالیت‌های مجازی معلمان در قالب مولفه‌های فناوری در بحث رتبه‌بندی آنان، جهت بهره‌مندی از مزایای مالی آن مورد توجه قرار گیرد.

۳- بهره‌گیری از ظرفیت‌های اثربخش در خصوص تغییر نگرش مولد و سازنده معلمان می‌تواند افق تعالی مدارس آینده را تضمین نماید. در این خصوص نیاز است که با بازاندیشی و بازطراحی مختصات هویت معلم نسبت به باورهای آنان و فهم وثیق آموزش مجازی، از طریق مواردی مانند اجرای طرح پایلوت آموزش مجازی، ارسال کارنامه و ارزشیابی مجازی، بهره‌مندی از محتواهای مجازی در کنار کتب چاپی و هم‌چنین ارج نهادن و بهبود قابلیت‌های زیست بوم شاد، وضعیت موجود تحول یابد.

۴- نتایج پژوهش حاضر از توجه صرف به آموزش و غفلت از فرایندهای تربیتی و پرورشی در زیست بوم شاد حکایت دارد. لذا نیاز است که با چرخش از نگاه محدود نسبت به ظرفیت‌های زیست بوم شاد، فرایندهای تربیتی دانش‌آموزان نظیر، برنامه‌های تربیت‌بدنی، حضور در جشنواره‌های دانش‌آموزی، برگزاری مناسبات مذهبی، بومی و ملی و ارزش‌های اخلاقی مرود توجه قرار بگیرد. چنین اقدامی نیازمند بازنگری وظایف معلمان و معاونین پرورشی و اصلاحات آیین‌نامه مدارس و سیاست‌های کلان است. توجه به تربیت تمام‌ساحتی در قالب زیست بوم شاد می‌تواند عیار کیفیت آموزشی را بهبود داده و مسیر عدالت آموزشی را هموارتر سازد.

Reference

- Abdelhafez, A. (2021). Digitizing teacher education and professional development during the COVID-19 pandemic. *Academia Letters*, 295, 1-7. <https://doi.org/10.20935/AL295>
- Aghababaei, R. (2024). The effect of self-leadership strategies on the formation of job crafting with the mediating role of leader's empowering behaviors and job independence. *Psychological Researches in Management*, 10(1), 93-115. doi: 10.22034/jom.2024.2021624.1143. (In Persian)
- Ahmadabadi, A., & Arasteh, H., & Nave ebrahim, A., & Abbasian, H. (2022). Measuring the Present States of Nurturing Roles of Elementary School Teachers in Tehran. *Teacher Professional Development*, 6(4), 77-92. (In Persian)
- Ajand, A., & Farazandepour, F. (2023). Description and analysis of Shad educational network from the perspective of linguistics. *PERSIAN LANGUAGE TEACHING STUDIES*, 7(12), 67-87. SID. <https://sid.ir/paper/1037757/en>. (In Persian)
- Allavi Gharabat, A. T., Ghashghaeizadeh, N., Shanta Jabir, J. and mosavi, F. (2025). Identifying the Dimensions and Components of Virtual Arabic Language Education in Iraq. *Management and Educational Perspective*, 6(4), 31-48. doi: 10.22034/jmep.2025.424041.1269. (In Persian)
- Amirian, F. & hamidizade, K. (2022). Virtual education in the Covid 19 epidemic from the perspective of elementary teachers. *Pouyesh in Humanities Education*, 8(28), 115-130. (In Persian)
- Asghari, GH., & Yousefi Saeedabadi, R., & Gholamhosseinzadeh, U.K. (In Persian)
- Azhari, B., & Fajri, I. (2022). Distance learning during the COVID-19 pandemic: School closure in Indonesia. *International Journal of Mathematical Education in Science and Technology*, 53(7), 1934-1954. <https://doi.org/10.1080/0020739X.2021.1875072>
- Babazadeh, S., & nosratzahi, T., & Banaroodi, S., Study of the Factors Affecting on the Quality of Virtual Learning and Education from the Perspective of Dental Students of Zahedan University of Medical Sciences. *J Res Dent Sci* 2022; 19 (1):37-49. URL: <http://jrds.ir/article-1-1258-fa.html>, (In Persian)
- Bagherzadeh Homaei, M., The effect of teaching performance in cyberspace on memory and learning interactions. *Ormuzd Research Journal [Internet]*. 2019;-(51 (Supplement No. 2):126-135. Available from: <https://sid.ir/paper/522508/fa>. (In Persian)
- Bakouei, F., & Arzani, A., & adibrad, H., & abbasi, R., Exploration of the Students' Perception to Virtual Education in Covid-19 Epidemic: A Qualitative Study. *3 JNE* 2021; 10 (1):91-104. URL: <http://jne.ir/article-1-1278-fa.html> (In Persian)
- Barkhordari, R., & Bagheri, K. (2013). Methodological components of Phenomenological inquiry in education. *Foundations of Education*, 2(2), -. doi: 10.22067/fe.v2i2.12168. (In Persian)
- Behnamfar, R., Virtual education and class silence; COVID is an opportunity to look at reality. *Iranian Journal of Medical Education* 2021; 21:370-372 URL: <http://ijme.mui.ac.ir/article-1-5358-fa.html>. (In Persian)
- Bua, J. D., & Martin, M. D. M. (2020). Handling multi-grade teaching: It's educational implication towards teachers' competence. *Management Research Journal*, 9(2), 1-12. <https://doi.org/10.37134/mrj.vol9.2.1.2020>
- Davaji B. B. H., & moghimi, Z., & hajilo, V., The effect of Shad Network e-learning program on teachers' efficiency and students' learning Improvement. *MEO* 2021; 10 (3):51-78 URL: <http://journalieaa.ir/article-1-273-en.html>. (In Persian)
- Ebrahimi, SH., & Kazemi, F. (2023). Virtualization of Conceptual Model of Education: An Effective Step in Teaching Persian Language to Non-Persian Speakers. *PERSIAN LANGUAGE TEACHING STUDIES*, 8(13), 43-69. SID. <https://sid.ir/paper/1045954/en.n> (In Persian)
- Eskandari, H. (2012). A Survey of the Relationship between Talent Identification Activities of Schools and Identity Dimensions of Students. *Educational Psychology*, 8(25), 114-137. (In Persian)
- Faraji, z., & Fekri, H. (2022). Phenomenology of Teachers' Experiences in Virtual Teaching of Mathematics to Children with Special Needs. *JOURNAL OF TEACHERS PROFESSIONAL DEVELOPMENT*, 7(3 (25)), 95-118. SID. <https://sid.ir/paper/1039731/en>. (In Persian)
- Faraji, S., & Romani, S., & Foladi, F. (2022).. *Research in History Education*, 3(1), 51-77. (In Persian)

- Flores, M. A. (2020). Preparing teachers to teach in complex settings: Opportunities for professional learning and development. *European Journal of Teacher Education*, 43(3), 297-300. <https://doi.org/10.1080/02619768.2020.1771895>
- GHadratnama, A., & Sabet, M. R., & Jabbari, O. (2021) Virtual Education Acceptance Model During the Coronavirus Pandemic, <https://civilica.com/doc/1403705>. (In Persian)
- Ghanbari, S. (2016). The Relationship between Learning Schools Components Teachers Job Innovation and Quality of Educational Activities. *Journal of Management and Planning In Educational System*, 9(1), 9-30. (In Persian)
- Ghasemizad, A., & Taghipour, A., & Motamed, H. (2022), Survey of Professional Competencies of Educational Assistants Based on Islamic Teachings, <https://civilica.com/doc/1528902>. (In Persian)
- GHORBANKHANI, M., & SALEHI, K. (2017). REPRESENTATION CHALLENGES OF VIRTUAL TRAINING IN IRAN'S HIGHER EDUCATION SYSTEM: A STUDY OF PHENOMENOLOGICAL APPROACH. *INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGY IN EDUCATIONAL SCIENCES*, 7(2 (26)), 123-148. SID. <https://sid.ir/paper/175454/en.۱۴۸>. (In Persian)
- Jafari, E., & Homayooni Bakhshayesh, N., & Alamolhoda, J. (2021). The lived experiences of students from educational justice in virtual education. *Technology of Education Journal (TEJ)*, 15(2), 222-238. doi: 10.22061/tej.2020.5291.2199. (In Persian).
- Hatami, KH., & Nikpi, I., & Farah Bakhsh, S. (1400). Presenting a model for empowering teachers in the field of virtual education during the Corona era. *Educational Research*, 9(43), 182-197. SID. <https://sid.ir/paper/1041175/fa>. (In Persian)
- Kalender, B., & Erdem, E. (2021). Challenges faced by classroom teachers in multigrade classrooms: A case study. *Journal of Pedagogical Research*, 5(4), 76-91. <https://doi.org/10.33902/JPR.2021473490>
- KARIMI, A., & Mehni, O., & Jalilian, S. (2023). Assessing the Performance of Shad Educational Media in Social Studies Courses from Students' Perspectives. *SURVEY IN TEACHING HUMANITIES*, 8(29), 81-105. SID. <https://sid.ir/paper/1030083/en>. (In Persian)
- Kaveh Nooshabadi, A., & Lotfi Mofrad Niasari, F. (2021). Virtual Evaluation in Arabic Language Teaching During the Covid-19; Challenges and Opportunities. *Journal of Research in Arabic Language and Literature Education*, 3(3), 209-222. (In Persian).
- Keramati, A., & Rahimi, M., & Afra, R. (2021). Identifying the challenges and effective evaluation strategies of elementary school students' learning in the Shad software by novice teachers. *Education and Evaluation (Educational Sciences)*, 14(56), 69-102. SID. <https://sid.ir/paper/997656/fa>. (In Persian).
- KHouri, P. (1401). Effective teaching methods in virtual education. *Ormazd Research Journal*, -(58 (Supplement No. 2)), 56-67. SID. <https://sid.ir/paper/967260/fa>. (In Persian)
- Kondori, A., & Behroozian, Melika., & SAEIDI, A., & Hafezian, H. (2023). Education of National Identity in Educational Videos of Shad Network (Case Study: The Social Studies Course of the First Secondary School). *NATIONAL STUDIES*, 23(4 (92)), 169-189. SID. <https://sid.ir/paper/1014707/en>. (In Persian).
- Makena, B., & Mpahla, N. (2021). Enhancing English language proficiency through learning styles centered on a perception of migrating from face-to-face to remote online learning culture: a case of a rural South African university. *PONTE International Journal of Science and Research*, 77(8). <https://doi.org/10.21506/j.ponte.2021.8.3>
- Mirzaei, M. (2012), A study on the assessment of teachers' virtual education qualifications in the Student Education Network (SHAD) (Case study: elementary teachers in the Musian region of Ilam province), <https://civilica.com/doc/1570966>. (In Persian)
- Mohseni, N. (2020). Feasibility study of establishing e-learning in Sarmayeh Bank. *Management and Educational Perspective*, 2(2), 1-18. doi: 10.22034/jmep.2020.239041.1023. (In Persian)
- Moosavi, S., & Gholamnejad, H., & Hassan Shiri, F., & Ghofrani Kelishami, F., & Raoufi, SH. (2022) [Challenges of Virtual education During the Pandemic of COVID-19: A Qualitative Research (Persian)]. *Iran Journal of Nursing*. 2022; 35(1):94-105.: <https://doi.org/10.32598/ijn.35.135.3030>. (In Persian)

- Motamedi Mohammadabadi, M. (2022). Experience of Students from Virtual Internship Training in Pandemic of Covid-19. *Pouyesh in Humanities Education*, 8(28), 91-114. (In Persian).
- Msimanga, M. R. (2019). Managing the use of resources in multi-grade classrooms. *South African Journal of Education*, 39(3). <https://doi.org/10.15700/saje.v39n3a1599>
- Namdari Pejman, M., & Mirkamali, S. M., & pour Karimi, J., & Farasatkah, M. (2017). A phenomenological Education Policy, 1(3), 197-225. A phenomenological analysis of perception of quality assurance of educating and preparing the teacher-students. *RESEARCH IN TEACHER EDUCATION*, 1(3 (4)), 197-225. SID. <https://sid.ir/paper/269475/en>. (In Persian)
- Nissim, Y., & Simon, E. (2020). Agility in teacher training: Distance learning during the Covid-19 pandemic. *International Education Studies*, 13(12), 11-2. <https://doi.org/10.5539/ies.v13n12p11>
- Norouzi, S., & Mohammadi, S., & Rahimi, M. (2023)., Investigating the problems of virtual education and the impact of these problems on the learning process, First International Conference on New Horizons in Education in the Third Millennium, Bushehr, <https://civilica.com/doc/1962567>. (In Persian)
- NOURI, A., & ZANDI, T., & Etemadizadeh, H., & JALILI, R., & MANSOURI, S. (2021). The Impact of Demographic Factors on the Use of ICT by High School Students. *JOURNAL OF CURRICULUM STUDIES (J.C.S.)*, 16(61), 93-128. SID. <https://sid.ir/paper/1052595/en>. (In Persian)
- O'Brien, W., & Adamakis, M., & O'Brien, N., & Onofre, M., & Martins, J., & Dania, A., Costa, J. (2020). Implications for European Physical Education Teacher Education during the COVID-19 pandemic: a cross-institutional SWOT analysis. *European Journal of Teacher Education*, 43(4), 503-522. <https://doi.org/10.1080/02619768.2020.1823963>
- Qasem Tabar, S. A & Qasem Tabar, S.A. (2021) Identifying the advantages and disadvantages of virtual education from the perspective of technical and vocational education instructors in Qazvin province, <https://civilica.com/doc/1440688>. (In Persian)
- Rahimiyan, N., & Javadipour, M., & Zareei, A. (2022). A phenomenological study of the representation of virtual education challenges during the coronavirus pandemic. *Journal of Training in Police Sciences*, Volume:9 Issue: 4, 2022, PP 131 -152 (In Persian)
- Rajabiyani dehziresh, M., & gharibi, F., & darbandi, M., & bashirnejad dastjerdi, H. (2021). Evaluate and Prioritize the Components of E-learning based on the Shad Network during the Corona from the students' point of view. *Theory and Practice in Teachers Education*, 7(12), -. (In Persian)
- Saberi, R., & Sharifzade, M. (2020). Curriculum Assessment in Virtual Education at Farhangian University: Needs, Content and Method in Virtual Education. *Theory and Practice in Teachers Education*, 5(8), 11-28. (In Persian)
- SHAMS, M., & Rezvanyan, F. (2021). The analysis of advantages and disadvantages of virtual statistics and mathematics education. *THE POPULARIZATION OF SCIENCE*, 12(20), 62-76. SID. <https://sid.ir/paper/1035636/en>. (In Persian)
- Soleimani, A., & Asghari, F. (2021). Benefits and Challenges of Virtual Learning. *Research in Experimental Science Education*, 1(1), 51-61. [20.1001.1.27834387.1400.1.1.7.0](https://doi.org/10.1001.1.27834387.1400.1.1.7.0) (In Persian)
- Taleihur, R., & Dehghani, M. (2023). The Role of Happy Programs of Nasim TV Channel of IRIB in Strengthening Internal Unity and Cohesion. *NATIONAL STUDIES*, 24(2 (94)), 127-148. SID. <https://sid.ir/paper/1055963/en>. (In Persian)
- Torkashvand, S., & Minaeinejad, M., & Moradian Mohammadi, V., & Hashemi, F. S. (2021), Exploring the role of virtual education in the reproduction of educational inequality, <https://civilica.com/doc/1556588>. Doi: [10.52547/jstpi.20979.18.69.46](https://doi.org/10.52547/jstpi.20979.18.69.46). (In Persian).
- Yarahmadi, M., & Honari, H., & Shabaninia, M. (2024). The learning process of physical education lessons in education through virtual education. *Management and Educational Perspective*, 6(2), 114-139. doi: 10.22034/jmep.2024.422385.1262. (In Persian).